

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Teisės teorijos ir istorijos katedra**

Ignės Dumašiutės,
V kurso, taikomosios jurisprudencijos
studijų atšakos studentės

Magistro darbas

**“Teisės principai Lietuvos teismų praktikoje”
“Application of the Principles of Law in Lithuanian Court
Practice”**

Vadovas: doc. dr. Haroldas Šinkūnas
Recenzentas: doc. dr. Giedrė Lastauskienė

Vilnius 2008

Turinys

Įvadas	2
1. Lietuvos Respublikos teismų sistema	5
2. Teisės principai	11
2.1. Teisės principo samprata.....	11
2.2. Teisės principų klasifikacija	14
3. Teisės principų funkcijų pasireiškimas Lietuvos teismų praktikoje	16
3.1. Interpretavimo (aiškinimo) funkcija	18
3.2. Teisės spragų šalinimo funkcija.....	25
3.3. Teisėkūros ir teisės reglamentavimo funkcija.....	30
3.4. Kolizijų šalinimo funkcija.....	34
3.5. Argumentavimo funkcija	37
4. Principų pusiausvyra ir jų konkurencija	43
5. Teisės principų svarba Lietuvos teismų praktikoje.....	47
5.1. Teisės principų taikymo skirtumai pagal teismų sistemas	50
Išvados	55
Literatūra.....	56
Santrauka.....	67
Summary	68

Ivadas

Temos aktualumas. Teisės principai – tai pagrindinės, vadovaujančios idėjos, kurios išreiškia visos teisinės sistemos esmę ir prasmę. Todėl principai turi itin didelę reikšmę visam teisiniam valstybės gyvenimui. Laikantis teisės principų turi būti ne tik sprendžiamos bylos teismuose, bet ir kuriami teisės aktai, teisės normos turi būti aiškinamos taip, kad atitiktų principų dvasią, pasitelkus teisės principus gali būti šalinamos teisės normų kolizijos ar teisės spragos, sprendžiami teisės normų konkurencijos klausimai. Taigi akivaizdu, kad teisės principai turi būti plačiai naudojami, deja, taip yra ne visuomet. Teismai neretai pamiršta savo sprendimuose remtis teisės principais, ir tai laikytina teismų darbo trūkumu. Šiame darbe nagrinėjama, kaip konkrečios teisės principų funkcijos pasireiškia teismų praktikoje bei kaip atskiri principai sąveikauja tarpusavyje, todėl magistro darbo temos analizė yra aktuali ne tik teisės doktrinai, bet ir praktikai.

Tyrimo objektas. Magistro darbo tema suponuoja, kad darbe bus nagrinėjama Lietuvos teismų praktika. Darbe bus analizuojama Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, nes šių teismų sprendimai daro didžiausią įtaką formuojant bendrą teismų praktiką bei teisės doktriną. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas užtikrina Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir joje įtvirtintų teisės principų viršenybę, todėl šio teismo nutarimai turi ypatingą reikšmę visai Lietuvos teisinei sistemai. Tik Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas turi teisę pripažinti teisės normą prieštaraujančia Konstitucijai. Nuo tokio nutarimo paskelbimo dienos teisės norma pripažįstama antikonstitucine ir turėtų būti eliminuojama iš teisinės sistemos, todėl sunku būtų pervertinti Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų reikšmę visai teisinei sistemai. Tačiau nemažiau reikšminga yra ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencija, juk viena iš šio teismo funkcijų yra vienodinti bendrosios kompetencijos teismų praktiką. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimai yra privalomi ne tik žemesnių grandžių teismams, bet ir pačiam Lietuvos Aukščiausiajam Teismui. Todėl šio teismo sprendimai taip pat yra šio darbo tyrimo objektas. Nagrinėjant darbo temą, buvo pasirinkta analizuoti, kaip teisės principai pasireiškia civiliniuose teisiniuose santykiuose, todėl Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo praktika nėra aptariama.

Teisės principų yra be galo daug, norint išsamiai išanalizuoti kiekvieno iš jų pasireiškimą Lietuvos teismų praktikoje, reikėtų ne vieno magistro darbo. Kita vertus, aptariant visus teisės principus viename magistro darbe, neabejotinai nukentėtų analizės

kokybė. Siekiant to išvengti, buvo nuspręsta į teisės principų pasireiškimą Lietuvos teismų praktikoje pažvelgti kitu kampu, tai yra per teisės principų funkcijų prizmę. Konkretūs teisės principai nagrinėjami tik tiek, kiek reikalinga nagrinėjant magistro darbo temą pasirinktu aspektu.

Darbo tikslai. Šiuo magistro darbu norima išsiaiškinti, ar teisės principai daro įtaką Lietuvos teismų praktikai, o jei taip tai kokią? Siekiant užsibrėžto tikslo, darbe keliami šie uždaviniai: išnagrinėti pasirinktų teismų nutartis ir nutarimus; išanalizuoti, kaip teisės principai veikia Lietuvos teismų praktiką; kaip tam tikrais atvejais sprendžiami teisės principų konkurencijos klausimai; įvertinti teisės principų poveikį Lietuvos teismų sprendimams per jų funkcijų prizmę; palyginti teisės principų pasireiškimą skirtingose teismų sistemose.

Darbo struktūra. Darbo dėstomoji dalis suskirstytas į penkias pagrindines struktūrinės dalis. Magistro darbo dalis pradedama nuo Lietuvos teismų sistemos pristatymo, šioje dalyje paaiškinama, kodėl pasirinkta nagrinėti Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudenciją. Antroji – skirta nagrinėti teisės principų sampratą ir klasifikaciją. Remiantis lingvistiniu metodu, šioje darbo dalyje atskleidžiamos teisės principų sąvokos. Trečiojoje dalyje nagrinėjamas teisės principų funkcijų pasireiškimas teismų praktikoje. Ši analizė svarbi, todėl, kad tik tinkamai išsiaiškinus, kokias funkcijas atlieka teisės principai, bus galima tiksliai suvokti, kokią įtaką jie daro teismų praktikai. Sekančioji darbo dalis skirta teisės principų konkurencijos ir interesų pusiausvyros bei jų praktinių aspektų nagrinėjimui. Penktojoje darbo dalyje analizuojama teisės principų svarba teismų praktikai bei aptariami teisės principų taikymo skirtumai teismų sistemose. Darbas baigiamas pateikiant padarytų išvadų sąrašą.

Tyrimo metodai. Darbe daugiausia remiamasi dedukcijos metodu. Šis metodas pasireiškia visą teisės principų sistemą išskaidant į smulkesnes dalis (konkrečius teisės principus ir jų funkcijas) ir jas nagrinėjant atskirai. Nagrinėjant darbo temą naudojamosi ir sisteminės analizės metodu, atskiras teisės normas bei institutus vertinant viso teisės akto, kitų teisės aktų bei teismų praktikos kontekste. Darbe naudojamas lyginamasis metodas, lyginant, kaip konkretų teisės principą supranta ir taiko Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ir Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. Remiantis lingvistiniu ir teleologiniu metodais siekiama atskleisti tikrąją teisės normų prasmę, išsiaiškinti tam tikras sąvokas, bei atskleisti jų turinį. Gautos išvados nagrinėjamos naudojant apibendrinimo metodą. Be paminėtų metodų darbe taip pat naudojami loginis, istorinis ir kiti metodai.

Darbo originalumas. Nors su teisės principais susijusi tematika analizuota ne viename teisės mokslo darbe, šis magistro darbas yra originalus, nes teisės principai bei jų pasireiškimas Lietuvos teismų praktikoje nagrinėjami per teisės funkcijų prizmę.

Svarbiausi šaltiniai. Atsižvelgiant į šio darbo tyrimo objektą darbe daugiausia remiamasi teismų praktika. Kadangi darbo objektas yra teisės principų pasireiškimas Lietuvos Respublikos teismų praktikoje, tad atliekama teismų sprendimų analizė. Kalbant apie specialiąją literatūrą, daugiausia buvo naudojamos mokslinės publikacijos, dėl to, kad jose gausu šių dienų aktualijų apie teisės principus bei jų pasireiškimą doktrinoje ir jurisprudencijoje. Taip pat remtasi D. Mikelėnienės ir V. Mikelėno knyga „Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai“ bei E. Kūrio „Lietuvos Respublikos Konstitucijos principai“ dalimi vadovėlyje Lietuvos Konstitucinė teisė. Nagrinėjant darbo temą didelę įtaką padarė K. Jankausko daktaro disertacija „Teisės principų samprata ir jos įvertinimas konstitucinėje jurisprudencijoje“. Detalus literatūros sąrašas pateikiamas darbo pabaigoje.

1. Lietuvos Respublikos teismų sistema

Teismų sistema – tai remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucija visuma veikiančių teismų, kuriuos sieja bendri teisminei valdžiai keliami tikslai ir uždaviniai bei teismų veiklos ir organizavimo principai. Teismai – jurisdikcinės institucijos – vykdo teisminę valdžią, kuri, kaip ir įstatymų leidžiamoji bei vykdomoji valdžios, yra visavertė valstybės valdžia, viena iš Konstitucijoje įtvirtintų valstybės valdžių. Vykdyti teisingumą – teisminės valdžios paskirtis ir konstitucinė kompetencija. Teismai, kurie Lietuvos Respublikoje vykdo teisingumą ir teisminę valdžią, yra priskirtini ne vienai, o dviem arba daugiau (jeigu tai paisant Konstitucijos yra nustatyta įstatymų) teismų sistemoms¹.

Doktrinoje yra diskutuojama dėl Konstitucinio Teismo vietos valdžios institucijų sistemoje (viena nuomonė: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas priskiriamas teisminės valdžios grandžiai; kita: šis teismas išskiriamas iš bendrosios teisminės valdžios dėl Konstitucinio Teismo išskirtinės padėties ir įgaliojimų)². Dažniausiai teisinėje doktrinoje Lietuvos Respublikos teismų sistemą pagal dabar galiojančius teisės aktus priimta aiškinti ir skirstyti taip:

- **Bendrosios kompetencijos teismai.** Šiuo metu Lietuvoje veikia keturių pakopų (grandžių) bendrosios kompetencijos teismai: Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Lietuvos apeliacinis teismas, apygardų ir apylinkių teismai. Jų kompetenciją nustato Teismų įstatymas ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo statusas³. Didžiausią įtaką visai teismų praktikai daro Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, nes viena iš šio teismo funkcijų yra formuoti bendrą Lietuvos teismų praktiką.

- **Specializuoti teismai.** Vadovaujantis Lietuvos Respublikos administracinių teismų įsteigimo įstatymu buvo įsteigti penkių apygardų administraciniai teismai ir Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas.⁴

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo Įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos Teismų Įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai”, *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 36-1292.

² BIRMONTIENĖ Toma, JARAŠIŪNAS Egidijus, KŪRIS Egidijus, MAKSIMAITIS Mindaugas, MESONIS Gediminas, NORMANTAS Augustinas, PUMPUTIS Alvydas, VAITIEKIENĖ Elena, VIDRINSKAITĖ Saulė, ŽILYS Juozas Lietuvos Konstitucinė teisė, Vilnius, Lietuvos teisės universitetas, 2002, p. 697.

³ BIRMONTIENĖ Toma, JARAŠIŪNAS Egidijus, KŪRIS Egidijus, MAKSIMAITIS Mindaugas, MESONIS Gediminas, NORMANTAS Augustinas, PUMPUTIS Alvydas, VAITIEKIENĖ Elena, VIDRINSKAITĖ Saulė, ŽILYS Juozas Lietuvos Konstitucinė teisė, Vilnius, Lietuvos teisės universitetas, 2002, p. 780.

⁴ Lietuvos Respublikos administracinių teismų įsteigimo įstatymas, *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 13-309.

Laikantis šitokio “siauro” teismų sistemos suvokimo, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas bei jo nutarimai negalėtų būti šio magistro darbo nagrinėjimo objektas, nes aukščiau pateiktame teismų sistemos skirstyme šis teismas nėra minimas. Tačiau jis užima ypatingą vietą ne tik konstitucinėje, bet ir visoje Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje. Pats Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas nurodo, kad šiuo metu pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją ir įstatymus yra trys teismų sistemos:

- 1) Konstitucinis Teismas vykdo konstitucinę teisminę kontrolę;
- 2) Konstitucijos 111 straipsnio 1 dalyje nurodyti Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Lietuvos apeliacinis teismas, apygardų ir apylinkių teismai sudaro bendrosios kompetencijos teismų sistemą;
- 3) pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį administracinių, darbo, šeimos ir kitų kategorijų byloms nagrinėti gali būti įsteigti specializuoti teismai – šiuo metu įstatymais yra įsteigta ir veikia viena specializuotų teismų, būtent administracinių, sistema, kurią sudaro Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas ir apygardų administraciniai teismai (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d., 2006 m. sausio 16 d., 2006 m. kovo 28 d., 2006 m. gegužės 9 d. nutarimai)⁵.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teisinė prigimtis yra dvilypė: viena vertus, šis teismas yra teisminė institucija, veikianti pagal teisminės valdžios principus ir taisykles. Kita vertus, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra valstybės valdžią vykdanči valstybės institucija. Pats Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2006 m. birželio 6 d. nutarime, nepalikdamas vietos diskusijoms aiškina savo statusą, bei vietą tiek teismų sistemoje, tiek tarp valdžios institucijų: vien tai, kad Konstitucijoje yra atskiri skirsniai "Teismas" ir "Konstitucinis Teismas", nėra ir negali būti pagrindas aiškinti, esą, kaip atrodo pareiškėjui, Konstitucinis Teismas nėra teismas - teisminės valdžios dalis ir yra kažkur už teisminės sistemos ribų. Tokia pareiškėjo daroma prielaida yra iš esmės klaidinga, konstituciškai visiškai nepagrįsta. Priešingai, tai, kad Konstitucijoje yra du atskiri skirsniai - VIII skirsnis "Konstitucinis Teismas" ir IX skirsnis "Teismas", ne paneigia Konstitucinio Teismo, kuris pagal Konstituciją vykdo konstitucinę teisminę kontrolę, buvimą teismų sistemos dalimi, bet pabrėžia ypatingą jo statusą teisminės valdžios sistemoje, kartu ir visų valstybės valdžią vykdančių valstybės institucijų

⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo Įstatymo 1 straipsnio pavadinimo 1 “Konstitucinis Teismas – teisminė institucija” ir šio straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai”, *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 65-2400.

sistemoje, taip pačioje Konstitucijoje yra išryškunami ir pabrėžiami Konstitucinio Teismo konstitucinės paskirties ir kompetencijos ypatumai⁶.

Nors Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas nėra minimas tarp bendrosios jurisdikcijos teismų, tačiau pačiame Konstitucinio Teismo įstatymo pirmame straipsnyje yra įtvirtinta norma, jog Konstitucinis Teismas yra teisminė institucija⁷. Taip pat šiame straipsnyje pažymima, kad Konstitucinis Teismas yra savarankiškas ir nepriklausomas teismas, kuris teisminę valdžią įgyvendina Lietuvos Respublikos Konstitucijos <...>nustatyta tvarka⁸. Iš šių normų galime spręsti, jog Konstitucinis Teismas yra teisminės valdžios dalis, tačiau jis yra atskirtas nuo bendrosios jurisdikcijos teismų sistemos. Atkreipdami dėmesį į tuos požymius, kurie Konstitucinį Teismą artina prie teisminės valdžios, aišku, negalime ignoruoti esminių dalykų, kurie atskleidžia skirtingą Konstitucinio Teismo ir bendrosios kompetencijos teismų prigimtį. Bendrosios kompetencijos teisme nagrinėjamos bylos esmė yra ginčas dėl individualios teisės pažeidimo taikant teisės normą, o Konstituciniame Teisme nagrinėjamas konfliktas dėl teisės normos konstitucingumo, t.y. santykiai ne dėl juridinių faktų, bet visada dėl teisės bendresnių reiškinių⁹, - teigia J. Žilys.

Kita vertus Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra politinių procesų dalyvis ir veikia kaip aukščiausios valstybės valdžios institucija, kuri sprendžia politinius konfliktus teisinėmis priemonėmis. Teismo vaidmenį šiame procese lemia tai, kad jis politinius konfliktus sprendžia teisinėmis formomis, t.y. juos juridizuoja. Dar kitaip galima pasakyti, kad Konstitucinis Teismas visiems politinio proceso dalyviams siūlo savo veiksmus grįsti konstitucinėmis vertybėmis, t.y. tomis, kurios yra visuotinės, ir labiau atspindi politinės kultūros esmę. Tais atvejais, kai konstitucinės vertybės pažeidžiamos, Konstitucinis Teismas elgiasi represyviai – jis šalina iš teisės sistemos normas, kurios prieštarauja Konstitucijai¹⁰.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas užtikrina Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje, atlikdamas savo pagrindinę funkciją – nustatyta tvarka sprendamas, ar teisės aktai yra teisėti ir atitinka Lietuvos Respublikos Konstituciją. Taigi nors Lietuvos

⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo Įstatymo 1 straipsnio pavadinimo 1 “Konstitucinis Teismas – teisminė institucija” ir šio straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai”, *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 65-2400.

⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas, *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 6-120.

⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas, *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 6-120.

⁹ ŽILYS Juozas, Konstitucinis Teismas valstybės valdžios organų sistemoje, *Jurisprudencija*, 2000, t. 17(9); p. 79-87.

¹⁰ BIRMONTIENĖ Toma, JARAŠIŪNAS Egidijus, KŪRIS Egidijus, MAKSIMAITIS Mindaugas, MESONIS Gediminas, NORMANTAS Augustinas, PUMPUTIS Alvydas, VAITIEKIENĖ Elena, VIDRINSKAITĖ Saulė, ŽILYS Juozas Lietuvos Konstitucinė teisė, Vilnius, Lietuvos teisės universitetas. 2002, p. 435.

Respublikos Konstitucinio Teismo ir negalime laikyti bendrosios Lietuvos teismų sistemos dalimi, tačiau jis yra jungtis tarp teismų ir visuomenės bei pačios valstybės. Anot S. Stačioko Konstitucinis Teismas yra Lietuvos (pozityviosios) teisės „valytojas“. Konstitucinio Teismo priimtuose nutarimuose pateiktais argumentais atskleidžiamas teismo siekis išaiškinti konstitucines normas konstitucinių vertybių panoramoje. Neabejodamas pozityviais įstatymų leidėjo ketinimais, Konstitucinis Teismas, vykdydamas savo funkcijas, eliminuoja iš teisės sistemos tas normas, kurių forma ar turinys prieštarauja Konstitucijai, jos principams ar nuostatomis. Antra, Konstitucinis Teismas interpretuoja konstitucinių normų turinį ir kuria Lietuvos konstitucinę doktriną. Trečia, Konstitucinis Teismas savo nutarimuose dažnai ne tik pripažįsta normas ne teisinėmis, t.y. prieštaraujančiomis Konstitucijai; jis nurodo įstatymų leidėjui, kokios normos yra ydingos, kur yra teisinio reguliavimo spragos ir kokios teisinės vertybės negali būti pamiršamos ir ignoruojamos.¹¹

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo išskirtinumą konstitucinėje sistemoje patvirtina ir jo įgyvendinamos kitos funkcijos. Be konstitucinio teisėtumo užtikrinimo funkcijos, galime pastebėti ir šias:

1. Konstitucinių teisinių vertybių įtvirtinimas;
2. Taikdarystė socialiniame politiniame gyvenime;
3. Teisinis politinių konfliktų sprendimas;
4. Politinio proceso nepertraukiamumo arba politinės kaitos užtikrinimas;
5. Pedagoginė;
6. Žmogaus teisių apsauga;
7. Demokratijos užtikrinimas ir visuomenės demokratinės kultūros ugdymas;
8. Konstitucijos evoliucijos užtikrinimas;
9. Teisminės praktikos standartų tarptautinė sklaida.¹²

Tad išsiaiškinus, kokią vietą teismų sistemoje užima Konstitucinis Teismas reikia pripažinti, jog šio teismo praktika yra itin svarbi visai Lietuvos teisinei sistemai, taigi analizuojant teisės principų pasireiškimą Lietuvos teismų praktikoje, negalime eliminuoti Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų iš šio darbo tyrimo objekto.

Nors Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas tiesiogiai nedalyvauja, kuriant bendrosios kompetencijos teismų praktiką, tačiau „plačiaja“ prasme jis yra vertybių

¹¹ STAČIOKAS Stasys, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir kitų Lietuvos teismų santykis, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo šeštoji konferencija "Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje", Neringa, 2001 m. birželio 11 - 12 d. [žiūrėta 2008-04-20]. Prieiga per internetą: <www.lrkt.lt/APranesimai.html>.

¹² JARAŠIŪNAS Egidijus, Apie konstitucinės justicijos funkcijas// Konstitucija, žmogus, teisinė valstybė (konferencijos medžiaga). Vilnius, Lietuvos Žmogaus teisių centras. 1998, p. 139 – 156.

etalonas, kuris formuoja pačių teismų teisinę savimone, aiškindamas tam tikrų normų neatitikimą Lietuvos Respublikos Konstitucijai, o per ją įtakoja teismų praktiką. Tai būtų galima pailiustruoti pavyzdžiu iš Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos: Konstitucinio Teismo praktika remiasi bendrosios kompetencijos teismai, pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra konstatavęs, jog Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų nuostatos yra šio Teismo nutarimų *ratio decidendi*, turinčios precedento galią¹³. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2000 m. balandžio 17 d. nutartyje taip pat konstatavo, kad nuosavybės teisės atkūrimo klausimus reguliuojančių teisės aktų taikymą ir aiškinimą privalu grįsti Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktika¹⁴ taigi, remdamasis teismine praktika, galima padaryti išvadą, kad konstitucinė teisė – tai neatskirama Konstitucijos ir Konstitucinio Teismo precedentų vienovė¹⁵. Atsižvelgiant į tai, šio teismo jurisprudencijos analizė yra itin svarbi šio tiriamojo darbo dalis.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, vykdydamas teisės aktų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai kontrolę, ją aiškina, priima nutarimus, kurie yra privalomi visiems teismams, būtent tokiu būdu ir dalyvauja kuriant teismų praktiką. Verta paminėti, kad Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas aiškina Lietuvos Respublikos Konstituciją ir formuoja konstitucinę doktriną. Ir kuo toliau, tuo labiau plečia savo aiškinimą. Jei ankstesniuose savo nutarimuose Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas apsiribodavo tokiu paprastu konstitucijos sampratos formavimu, kaip Konstitucija yra vientisas ir tiesiogiai taikomas aktas¹⁶, pastaruoju metu Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas formuoja ir aiškina daug platesnę konstitucijos sąvoką – Konstitucija – tai ir joje įtvirtintos giluminės, pamatinės vertybės, kurios gali neturėti konkrečios tekstinės išraiškos, kurios yra išvedamos (kurias atspindi) iš konstitucinių normų ir konstitucinių principų, kurios išvedamos iš viso konstitucinio reguliavimo visumos. Konstitucija turi ne tik raidę, bet ir dvasią. Ją atspindi Konstitucijos tekstas ir konstituciniai principai. Todėl Konstitucijos teksto, jos raidės negalima aiškinti ir taikyti taip, kad būtų paneigti konstitucijos principai, jos dvasia, kad būtų iškreipiama

¹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. balandžio 14 d. nutartis civilinėje byloje S. Vizgirdienė ir kt. v. Telšių rajono savivaldybė civilinėje byloje Nr. 3K–3–74/1999, kat.35. [žiūrėta 2008-04-20]. Prieiga per internetą: < www.lat.lt >.

¹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų Skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. balandžio 17 d. nutartis civilinėje byloje Antanina Stomaitė v. Bronė Litvinavičienė ir kt., Civ. byla Nr. 3K–3–385/2000, kat. 36. [žiūrėta 2008-04-20]. Prieiga per internetą: < www.lat.lt >.

¹⁵ MIKELĖNAS Valentinas “Lietuvos Respublikos Konstitucija bendrosios kompetencijos teismų praktikoje”, Justitia. Nr. 5–6 (41–42). 2002, p. 60

¹⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. lapkričio 20 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos butų privatizavimo įstatymo 5 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai”, *Valstybės žinios* 1996, Nr. 114-2643.

Konstitucijos, kaip svarbiausių Tautos vertybių sistemą įtvirtinančių ir ginančių, visai teisės sistemai gaires nubrėžiančio akto pamatinė, giluminė prasmė¹⁷.

¹⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. gegužės 29 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. gruodžio 5 d. nutarimo “Dėl seimo nutarimo: Dėl Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos tarybos narių paskyrimo” pripažinimo netekusiu galios ir Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos tarybos sudarymo” atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai”, *Valstybės žinios* 1997, Nr. 49-1173.

2. Teisės principai

2.1. Teisės principo samprata

Nagrinėjant Lietuvos teismų praktikoje pasireiškiančius principus, visų pirma svarbu apibrėžti tam tikras sąvokas ir įvardinti, kas gi yra teisės principai. Tad visų pirma reikia susitarti dėl sąvokų reikšmės. Sąvoką „teisės principas“ sudaro du dėmenys, arba dvi sudedamosios dalys: *teisė* ir *principas*. Pirmasis sąvokos dėmuo įvardija tam tikrą socialinės tikrovės sritį, kurioje vartojamas žodis „principas“, taigi žymi antrojo dėmens prasmės kontekstą ir jo ypatybes šioje socialinės tikrovės dalyje¹⁸. Antrasis dėmuo - esminė sąvoka, kuri bus minima šiame darbe – *principas*. Filosofine prasme principas aiškinamas kaip pirmasis pradai, svarbiausioji idėja, pagrindinė elgesio taisyklė. Logine prasme principas yra centrinė sistemos sąvoka, pagrindas kurio nors teiginio apibendrinimams ir taikymas visiems tos srities, iš kurios principas abstrahuojamas, reiškiniams¹⁹. Žodis *principas* yra kilęs iš lotyniško žodžio *principium* ir reiškia *pradžią, pagrindą, pirminį šaltinį*. Tarptautinių žodžių žodynas šį žodį aiškina kaip „įsitikinimą, lemiantį žmogaus santykių su tikrove, jo elgesio ir veiklos normas“, kaip „pagrindinę kurios nors teorijos, koncepcijos idėją, pradinį teiginį“, kaip „svarbiausiąją kurios nors organizacijos struktūros ar veiklos taisyklę“, kaip „pagrindinę kurio nors įrengimo, mechanizmo sandaros ar veikimo savybę“.²⁰ Teisės principai, pasak E. Kūrio, tai teisės sistemos pamatinės nuostatos, kuriomis grindžiamas teisinis reguliavimas ir teisinė praktika, bendrasis ir individualusis teisinis reguliavimas bei teisės realizavimas. Taigi teisės principai persmelkia ir teisinį reguliavimą, ir teisinę praktiką.²¹ Kaip matyti iš pateiktų apibrėžimų, teisės principai – tai pagrindinės vadovaujančios idėjos, kuriomis grindžiama visa teisinė sistema, jie išreiškia visos teisinės sistemos esmę ir yra jos plėtos pagrindas. Teisės principus galime pavadinti atspirties tašku teisinėje sistemoje, nes jie

¹⁸ JANKAUSKAS Kęstutis Teisės principų samprata ir jų formulavimo teisės aiškinimo aktuose ypatumai, Jurisprudencija Nr. 51(43), 2004; p. 19, 25. Plg.: „Kiekviena kategorija apibrėžiama *per genus et differentiam*. Jei kalbėsime apie konstitucinių principų kategoriją, tai genus yra dvi: i) principai, iš kurių per diferentam reikia išskirti konstitucinius; ii) konstitucinė teisė, iš kurios visų elementų *per differentiam* reikia išskirti principus“. (Kūris E. Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje // Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo konferencijos medžiaga. Neringa, 2001 m. birželio 11 d. –12 d. – Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2002, p. 8).

¹⁹ ROZENTALIS M., PLEČKAITIS R., Filosofijos žodynas, Vilnius, Mintis. 1975, p. 237.

²⁰ KVIETKAUSKAS Vytautas. Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius, Vyriausioji enciklopedijų redakcija.. 1985, p.399.

²¹ BIRMONTIENĖ Toma, JARAŠIŪNAS Egidijus, KŪRIS Egidijus, MAKSIMAITIS Mindaugas, MESONIS Gediminas, NORMANTAS Augustinas, PUMPUTIS Alvydas, VAITIEKIENĖ Elena, VIDRINSKAITĖ Saulė, ŽILYS Juozas, Lietuvos Konstitucinė teisė, Vilnius, Lietuvos teisės universitetas. 2002, p. 202.

yra visos teisinės šakos plėtros bazė, juos galime laikyti pagrindinėmis idėjomis, vertybinėmis orientacijomis, kurios nurodo, kuri kelią turime pasirinkti, kad visuomenėje vyrautų harmonija bei demokratija.

Norint išsiaiškinti, kokią vietą teisės principai užima teisinėje sistemoje, vertėtų trumpai aptarti teisinėje doktrinoje vyraujančias teorines teisės principo koncepcijas. Yra išskiriami trys teisės principo sampratos tipai. Be to, šis skirstymas atspindi įvairių autorių nuomonę apie tai, kokią vietą jie skiria teisės principui:

- Vieni teisės principus laiko bendro pobūdžio idėjomis, kurios nepriklauso normatyvinei sistemai. Tai tam tikros moralinės nuostatos, kurios priklauso teisinės sąmonės plotmei, todėl teisėjai priimdami sprendimus negali remtis idėjomis ar tam tikromis moralinėmis nuostatomis, nes šitokios idėjos nėra įtvirtintos teisės aktuose, todėl nėra teisės šaltiniai.

- Kiti teisės principus laiko teisės principu – norma. Tokiu būdu teisės principai atranda vietą ne tik teisinėje sąmonėje, bet ir pačioje normatyvinėje sistemoje bei įgyja teisės šaltinio statusą.

- Trečioji nuomonė, atsiradusi mokslinio diskurso metu yra tokia, kad teisės principai suprantami kaip savarankiški, savitus požymius bei funkcijas turintys teisės sistemos elementai²².

Principai taip pat svarbūs tada, kai iškyla vertybių pasirinkimo ir derinimo dilema, jais galime remtis esant sunkiosioms byloms²³ ir tada, kai nėra konkrečių, teisės normomis sureguliuotų santykių, – tai yra esant teisės analogijai. Tad akivaizdu, jog principai be galo svarbūs teismų praktikai. Pasak G. Lastauskienės, per pastaruosius 10-15 metų Lietuvoje prasidėjo procesai, kuriuos galėtume įvardinti kaip naujos teisės sampratos paiešką. Gana greitai pripažinome aksioma teiginį, kad teisė – ne tik normos. Lietuvos teisininkai - tiek teoretikai, tiek praktikai – pripažįsta, kad teisės principai vis akivaizdžiau tampa svarbiausiu teisinės materijos elementu. Tačiau praktikoje šios nuostatos turi virsti realių bylų sprendimais, kurie ir atskleidžia tikrąją teisės esmę bei jos ginamų vertybių hierarchiją²⁴.

²² JANKAUSKAS Kęstutis Teisės principų samprata ir jų formulavimo teisės aiškinimo aktuose ypatumai, Jurisprudencija Nr. 51(43), 2004, p. 23.

²³ Sunkios bylos yra tada, kai yra keli alternatyvūs sprendimai ir teismas turi pasirinkti vieną iš jų. Pasak V. Mikelėno, sunkios bylos yra tokios, “kur iš kelių galimų reikia pasirinkti vienintelę taikytiną teisės normą, aiškinti tikrąją taikytinos teisės normos prasmę, rinktis iš kelių galimų aiškinimo alternatyvų ar kelių vertybių bei principų, tiesiogiai taikyti konstituciją arba kur skirtingai gali būti vertinamos faktinės aplinkybės, yra sudėtinga. Tokioje byloje teismo sprendimas iš teisės normos ir bylos faktų ryšio automatiškai nekyla”, MIKELĖNIENĖ Dalia, MIKELĖNAS Valentinas, “Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai”, Vilnius, Justitia. 1999, p. 22,23.

²⁴ LASTAUSKIENĖ Giedrė, Turiningas teisinio teksto aiškinimas – panacėja ar pavojus, Jurisprudencija Nr. 8(86), 2006, p. 63.

Džiugina tai, kad Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nuomonė dėl teisės aiškinimo bei teisės principų taikymo sutampa: 1998 metų spalio 28 dienos nutarime jis išaiškino, kad nustatant bet kokios teisės normos tikrąją prasmę, būtina remtis ne tik teisės normos teksto lingvistine analize, bet ir svarbu atsižvelgti į visumą veiksnių, turinčių įtakos teisingam tos normos aiškinimui. Tokiais veiksniais yra aiškinamosios teisės normos vieta atitinkamame teisės šaltinyje ir visoje teisės sistemoje, teisės normos tikslas ir paskirtis, įstatymų leidėjo ketinimai priimant tą teisės normą, bendrieji teisės principai, loginiai aiškinamos normos ryšiai su kitomis normomis ir kt.²⁵.

Kitoje byloje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kolegija konstatavo, kad: bet kuri teisės norma gali būti tinkamai išaiškinta ir pritaikyta tik tada, jeigu bus atsižvelgta į jos sisteminius ryšius su kitomis to paties įstatymo, atitinkamos teisės šakos ar teisės instituto normomis, taip pat jos santykį su bendraisiais teisės principais²⁶.

Konstitucinis Teismas taip pat pasisako už teisės principų naudojimą aiškinant teisinius ginčus, tai įrodo ir šio teismo jurisprudencija. Konstitucinis Teismas ne tik pasisako už teisės principų naudojimą, bet ir pats naudojasi jų pagalba beveik kiekviename savo nutarime²⁷.

Dar daugiau, teisės principai ne tik svarbūs, bet ir būtini šiuolaikinėje visuomenėje, nes tik vedami jų teisėjai gali priimti teisingus sprendimus. Labai svarbu, kad tiek teismai, tiek kitos valdžios institucijos tarnautų visuomenei, bei priimtų tokius sprendimus, kurie būtų sąžiningi visuomenės atžvilgiu, o būtent teisės principai ir turėtų būti tas kelrodis, kuriuo remtusi minėtos institucijos. Juk principo paskirtis ir yra būti kreipiančiuoju pradū bei harmonijos etalonu. Tačiau kaip matysime iš toliau nagrinėjamų bylų, kol kas toli gražu ne visada yra priimami pagrįsti bei teisės principais paremti sprendimai. Būtent dėl šių problemų svarbu suvokti, kokią vietą teisės sistemoje užima teisės principai. Ar jie priklauso sričiai to, "kas yra", ar sričiai "to kas turi būti"? Juk nepakanka pasakyti, kad teisės principai yra teisės sistemos pamatinės nuostatos, kuriomis grindžiamas teisinis reguliavimas – reikia dar atsakyti į klausimą, ar "grindžiamos" reiškia "yra grindžiamos", ar "turi būti grindžiamos"²⁸.

²⁵ Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo 1998 m. spalio 28d. nutartis, civilinėje byloje G. Milčiukienė v. UAB "Antriniai metalai", Nr. 3K-161/98. kat. 3. [žiūrėta 2008-04-20]. Prieiga per internetą: < www.lat.lt >.

²⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1998 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje A. Sidabraitė v. Č.Sidabras civilinėje byloje Nr. 3K-183/98. kat. 6. [žiūrėta 2008-04-20]. Prieiga per internetą: < www.lat.lt >.

²⁷ Iš perskaitytų Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo bylų, neteko surasti nė vieno nutarimo, kuriame šis teismas nebūtų pasirėmęs teisės principais.

²⁸ BIRMONTIENĖ Toma, JARAŠIŪNAS Egidijus, KŪRIS Egidijus, MAKSIMAITIS Mindaugas, MESONIS Gediminas, NORMANTAS Augustinas, PUMPUTIS Alvydas, VAITIEKIENĖ Elena,

2.2. Teisės principų klasifikacija

Teisės principų yra be galo daug, tad juos visus aptarti ir išanalizuoti reikėtų ne vieno teisės mokslo darbo. Ir nors teisės principų klasifikacija yra daugiau svarbi teoriniame lygmenyje, tačiau ji turi reikšmę ir teismų praktikai. Teisinėje literatūroje teisės principai yra klasifikuojami pagal pačius įvairiausius kriterijus. Pagal paplitimą tarp teisės šakų, teisės principai gali būti bendrieji, šakiniai ir tarpšakiniai. Bendrieji teisės principai – tokie, kurie taikytini visoje teisinėje sistemoje, visose teisės šakose, tai teisingumas, sąžiningumas, lygybė prieš įstatymą arba lygiateisiškumas, viešumas ir kiti. Tuo tarpu šakiniai principai yra tokie, kurie būdingi tik tam tikrai teisės šakai, o tarpšakiniai – tai tokie teisės principai, kurie būdingi kelioms teisės šakoms (pavyzdžiui, dispozityvumo principas, rungimosi principas ir kiti). Šiame darbe koncentruojamasi į bendruosius teisės principus, nes bendrieji teisės principai būdingi visai teisės sistemai, persmelkia kiekvieną teisės šaką ir nurodo, kaip turi būti formuluojamos tos šakos teisės normos ir organizuojamas jų vykdymas, kad teisinėmis priemonėmis būtų veiksmingai apsaugomos pagrindinės žmogaus teisės²⁹.

Analizuojant teisės principų pasireiškimą Lietuvos teismų praktikoje, svarbus yra ir kitas teisės principų skirstymas, kuris teisės principus klasifikuoja pagal jų įtvirtinimo būdą. Konstitucinis Teismas 2004 m. gruodžio 13 d. nutarime konstatavo, kad Konstituciją, kaip teisinę realybę, sudaro įvairios nuostatos - konstitucinės normos ir konstituciniai principai, kurie įvairiose Konstitucijos formuluotėse yra tiesiogiai įtvirtinti arba yra iš jų išvedami. Vieni konstituciniai principai yra įtvirtinti *expressis verbis* konstitucinėse normose, kiti, nors ir nėra jose įtvirtinti *expressis verbis*, jose atsispindi ir yra išvedami iš konstitucinių normų, taip pat iš kitų šiose normose atsispindinčių konstitucinių principų, iš konstitucinio teisinio reguliavimo visumos, iš Konstitucijos, kaip svarbiausių valstybinės bendruomenės – pilietinės Tautos vertybių sistemą įtvirtinančio ir ginančio, visai teisės sistemai gaires nubrėžiančio akto, prasmės.³⁰ Taigi skiriamos tokios teisės principų rūšys: pirminiai (*expressis verbis*) ir išvestiniai teisės principai. Pirminiai teisės principai yra tiesiogiai įtvirtinti teisės aktuose. Šios rūšies teisės principai Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje apibrėžiami kaip

VIDRINSKAITĖ Saulė, ŽILYS Juozas, Lietuvos Konstitucinė teisė, Vilnius, Lietuvos teisės universitetas. 2002, p. 207.

²⁹ VAIŠVILA Alfonsas, Teisės teorija, Vilnius, Justitia. 2000, p. 127.

³⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas „Dėl kai kurių teisės aktų, kuriais reguliuojami su valstybės tarnyba susiję santykiai atitikties, Lietuvos Konstitucijai ir įstatymams“, *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 181-6708.

expressis verbis. Išvestiniai teisės principai nėra tiesiogiai įtvirtinti teisės aktuose, o yra išvedami iš pirminių teisės principų. Ši teisės principų klasifikacija yra reikšminga visų pakopų teismams sprendžiant bylas. Pirminių (*expressis verbis*) teisės principų naudojimas yra paprastesnis, nes jie yra tiesiogiai įtvirtinti teisės aktuose. Nagrinėjant teismų praktiką pastebėta, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas daugiau remiasi pirminiais teisės principais, išvestiniai principai nėra dažni šio teismo bylose. Kitokia situacija yra Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje, šis teismas ne tik remiasi išvestiniais teisės principais, bet nemažą dalį tokių principų yra ir išvedęs. Šią situaciją būtų galima paaiškinti tuo, kad teismas norėdamas pasiremti pirminiu teisės principu, neprivalo papildomai įrodinėti tokio principo egzistavimo, pakanka nurodyti teisės normą, kurioje jis įtvirtintas. Tuo tarpu išvestiniai teisės principai yra teisės aiškinimo rezultatas.

Teisės principai taip pat gali būti klasifikuojami pagal jų įtvirtinimo formą. Skiriami konstituciniai t.y. įtvirtinti konstitucijoje ir kituose įstatymuose nustatyti principai³¹. Ši klasifikacija reikšminga tiek aiškinant ir taikant teisės normas, tiek ir esant teisės principų konkurencijai, nes konstituciniai teisės principai turi aukštesnę teisinę galią lyginant su kitais teisės principais. Tai yra suprantama ir pateisinama, nes Lietuvos Respublikos Konstitucija yra aukščiausia teisinę galią Lietuvoje turintis teisės aktas. Ji įtvirtina svarbiausias ir reikšmingiausias teises nuostatas bei visuomenines vertybes, todėl ir Konstitucijoje nustatyti teisės principai turi didžiausią reikšmę.

Vis dėlto dažnai teisės principų klasifikavimas į tam tikras grupes tampa tiesiog formalumu. Praktikoje teisės principai susipina, tampa neatsiejami vieni nuo kitų, taip, kad vieno principo pažeidimas suponuoja ir kito principo pažeidimą. Vadinasi, yra labai sunku atrasti aiškią takoskyrą tarp principų suskirstymo. Todėl negalima sakyti, kad sprendžiant vieną ar kitą bylą taikomas tik vienas principas, visuomet yra taikoma arba daugelis principų, arba tam tikra principų kombinacija. Tai patvirtina ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika. 2002 m. rugsėjo 23 d. nutartyje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas išsakė savo poziciją: būtina atsižvelgti į konkrečios bylos faktines aplinkybes, bendruosius sąžiningumo, teisingumo, protingumo (CK 1.5 str.) bei civilinių santykių teisinio reglamentavimo principus (CK 1.2 str.)³². Taigi kasacinis teismas nurodė, kad būtina remtis ne vienu konkrečiu principu, o principų visuma.

³¹ LAUŽIKAS Egidijus, MIKELĖNAS Valentinas, NEKROŠIUS Vytautas, „Civilinio proceso teisė“ I tomas, Vilnius, Justitia. 2003, p.135.

³² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. rugsėjo 23 d. nutartis civilinėje byloje D. Lisauskienė v. Klaipėdos miesto savivaldybė civilinėje byloje Nr. 3K-3-959/2002, kat. 25.4, 25.7. [žiūrėta 2008-04-20]. Prieiga per internetą: < www.lat.lt >.

3. Teisės principų funkcijų pasireiškimas Lietuvos teismų praktikoje

Teisės principų funkcijų, kaip ir pačių teisės principų reikšmė teismų praktikai labai priklauso nuo to, kokios teisės doktrinos laikomasi valstybėje. Antai teisinio pozityvizmo doktrina teise pripažįsta tik pozityviają, t.y. rašytinę, statutinę teisę. Ši doktrina turi ir privalumų, ir trūkumų. Teigiamas (ir bene reikšmingiausias) teisinio pozityvizmo bruožas – teisės vidinės logikos, būtinumo siekti tikslaus teisinio apibrėžtumo pabrėžimas. Teisinio pozityvizmo trūkumas – moralinio teisės turinio neigimas: nepripažinimas jokio kito teisės pagrindo, išskyrus pačią pozityviają teisę, teisinis pozityvizmas yra priverstas pripažinti, kad teisė gali būti amorali ar net nežmogiška.³³ Ši doktrina neigia teisės principų įtaką ir reikšmę teisės sistemai.

Tuo tarpu šiuolaikinės prigimtinės teisės doktrina teigia, kad teisė yra tam tikri fundamentalūs moralės principai – teisingumas, sąžiningumas, lygiateisiškumas ir t.t. <...> Prie šiuolaikinės prigimtinės teisės doktrinos teisinio pozityvizmo atstovai priskiria ir R. Dworkino darbus <...>. Teisės esmę jis išvelgia teisės principuose, etinėse ir politinėse nuostatose. Jis teigia, kad teisėjai kuria teisę aiškindami teisės principus, etines, politines nuostatas, t.y. šitaip jie ieško taikytinos teisės.³⁴ Taigi šiuolaikinės prigimtinės teisės doktrinos atstovams teisės principai turi labai didelę reikšmę. Konstitucinis Teismas 2004 m. gruodžio 13 d. nutarime konstatavo, kad tarp konstitucinių principų ir konstitucinių normų negali būti ir nėra priešpriešos, visos konstitucinės normos ir konstituciniai principai sudaro darnią sistemą. Būtent konstituciniai principai organizuoja į darnią visumą visas Konstitucijos nuostatas, neleidžia, kad Konstitucijoje būtų vidinių prieštaravimų ar tokio jos aiškinimo, kai iškreipiama ar paneigiama kurios nors Konstitucijos nuostatos prasmė, kuri nors Konstitucijoje įtvirtinta ar jos ginama vertybė. Per konstitucinius principus atsiskleidžia ne tik Konstitucijos raidė, bet ir jos dvasia - tos vertybės ir siekiai, kuriuos Tauta Konstitucijoje įtvirtino pasirinkusi tam tikrą jos nuostatų tekstinę formą, kalbinę išraišką, nustačiusi tam tikras Konstitucijos normas, eksplicitiškai arba implicitiškai įtvirtinusi tam tikrą konstitucinį teisinį reguliavimą. Nė vienos Konstitucijos nuostatos negalima aiškinti taip, kad būtų paneigtas arba iškreiptas kuris nors konstitucinis principas, nes taip būtų paneigti arba iškreipti tie siekiai ir/arba vertybės, kuriuos Tauta įtvirtino savo priimtoje Konstitucijoje ir kuriuos Tauta - suvereni Lietuvos valstybės kūrėja (Konstitucijos 2 straipsnis) savo sukurtą valstybę konstituciškai

³³ MIKELĖNIENĖ Dalia, MIKELĖNAS Valentinas "Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai", Vilnius, Justitia. 1999, p. 37

³⁴ MIKELĖNIENĖ Dalia, MIKELĖNAS Valentinas "Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai", Vilnius, Justitia. 1999, p. 37.

įpareigojo saugoti ir ginti³⁵. Šiuo nutarimu Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas aiškiai įtvirtina konstitucinių principų viršenybę ir nurodo, kad būtent jie yra visos Konstitucijos esmė. Tokiu būdu teismas įtvirtina šiuolaikinės prigimtinės teisės doktriną Lietuvoje ir teisės principams suteikia itin didelę reikšmę. Todėl, kaip jau minėta, teisės principų ir jų funkcijų analizė yra labai svarbi tiek teisės teorijai, tiek ir praktikai.

Teisės principai – tai vertybiniai kriterijai, kurie konkretaus ginčo sprendimą gali pakreipti į vieną, ar į kitą pusę. Teisinėje literatūroje teisės principų reikšmė dažnai atskleidžiama būtent per jų funkcijas. Pačių funkcijų sąlyginai nėra daug, tačiau jų svarba yra be galo didelė, todėl šiame skyriuje bus analizuojama, kaip konkrečios teisės principų funkcijos pasireiškia Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje. Būtent per teisės principų funkcijų pasireiškimą, galima plačiau pažvelgti į teismų atliekamas funkcijas.

Teisės teorijoje išskiriamos tokios teisės principų funkcijos:

1. Interpretavimo (aiškinimo), kuri reiškia, kad teisės normos turi būti aiškinamos taip, kad aiškinimas atitiktų principų esmę ir dvasią. Ši teisės principų funkcija yra pati plačiausia ir dažniausiai naudojama. Remiantis teisės principais, gali būti aiškinami bet kokie teisės normos neaiškumai.

2. Teisės spragų užpildymo funkcija. Tai reiškia, kad susidūrus su teisės spraga ir nesant galimybės taikyti įstatymo analogiją, ginčą būtina spręsti vadovaujantis teisės principais. Teisės principų taikymas teisės spragoms užpildyti kitaip gali būti vadinamas teisės analogija.

3. Reglamentavimo ir teisėkūros, kuri atskleidžia, kad įstatymų leidžiamoji valdžia turi paisyti teisės principų ir užtikrinti, kad visi nauji teisės aktai atitiktų egzistuojančius teisės principus.

4. Kolizijų šalinimo funkcija pasireiškia taip, kad esant teisės normų kolizijai turi būti taikoma ta norma, kuri labiau atitinka teisės principus.

5. Argumentavimo – tai reiškia, kad teisėjai turi grįsti savo sprendimą bei poziciją remdamiesi teisės principais, bei argumentuotai paaiškindami, kodėl šiais principais rėmėsi vienoje ar kitoje situacijoje³⁶.

Visos teisės principų funkcijos yra vienodai svarbios, tačiau analizuojant teismų praktiką pastebėta, kad vienos teisės principų funkcijos pasireiškia dažniau nei kitos. Tai galima objektyviai paaiškinti: teisės interpretavimo (aiškinimo) ir argumentavimo

³⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas „Dėl kai kurių teisės aktų, kuriais reguliuojami su valstybės tarnyba susiję santykiai atitikties, Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir įstatymams“, *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 181-6708.

³⁶ Teisės principų funkcijų skirstymas pateiktas pagal: LAUŽIKAS Egidijus, MIKELĖNAS Valentinas, NEKROŠIUS Vytautas, „Civilinio proceso teisė“ I tomas, Vilnius, Justitia. 2003, p. 133 – 135.

funkcijos gana dažnai pasireiškia teismų praktikoje. Iš tiesų teismai, aiškindami teisės normas ir grįsdami savo sprendimus, turėtų visuomet naudotis teisės principais. Teisės principų taikymas turėtų tapti neatsiejamu bylų nagrinėjimo elementu. Kitos teisės principų funkcijos, tokios kaip teisės spragų užpildymo ir kolizijų šalinimo teismų praktikoje, sutinkamos rečiau, nes minėtos situacijos iškyla retai. Teisėkūros ir reglamentavimo funkcija teismų praktikoje pasireiškia ypatingai retai, nes ši funkcija yra daugiau skirta įstatymų leidėjui. Kadangi teisėjas tam tikra apimtimi taip pat dalyvauja teisėkūros procese, todėl ši funkcija buvo aptikta ir teismų praktikoje, o ypatingai ji pasireiškia Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje.

3.1. Interpretavimo (aiškinimo) funkcija

Lietuvoje daugėja teisės aktų, plėtėja jų apimtys, teisė tampa vis sudėtingesnė, todėl jos specifikai suvokti prireikia vis gilesnių žinių. Teisės normų kolizijos, teisės spragos, jos tekstų daugiaprasmiškumas sukelia vis daugiau neaiškumų praktikoje. Tai lemia vis didėjančią teisės aiškinimo svarbą³⁷. Žodis “aiškinimas” (lot. *Interpretatio*) dažniausiai suprantamas kaip tam tikro reiškimo prasmės, esmės nustatymas, t.y. kaip pažintinis procesas³⁸. Teisės teorijoje egzistuoja nemažai teisės aiškinimo sampratų, skirtingi autoriai savaip suvokia teisės aiškinimo prasmę. Pasak V. Mikelėno, operatyvusis teisės aiškinimas (interpretavimas) yra toks teisės aiškinimas, kuris yra ne tik taikomos teisės normos tikrosios prasmės, bet ir teisingumo, sąžiningumo, protingumo ir kitų vertybių bei bendrųjų teisės principų tikrosios prasmės atkleidimas, o tinkamas teisės aiškinimas, kuris padeda įgyvendinti teisingumą³⁹. Pasak G. Lastauskienės, pačia bendriausia prasme teisės teksto aiškinimas gali būti dvejopas: formalusis (siaurasis) ir turiningas (platusis). Formalusis teisinio teksto aiškinimas buvo pradinis teisės aiškinimo būdas, kai interpretuotojas nagrinėdamas tekstą, stengėsi nustatyti tikrąją šį tekstą užrašiusiojo (taigi įstatymų leidėjo) valią.<...> Tuo tarpu turiningas teisinio teksto aiškinimas priešingai negu formalusis, primatą suteikia ne įstatymo raidei, o įstatymo dvasiai. Taip interpretuojant teisinį tekstą siekiama išsiaiškinti ne tai, ką kadaise pasakė įstatymų leidėjas, o tai, ką jis pasakytų apie tam tikrą atvejį dabar, jei viską apie jį žinotų⁴⁰. Nepaisant skirtingų požiūrių visi autoriai sutaria, kad teisės aiškinimas yra itin

³⁷ ŠIMAŠIUS Remigijus, Teisės aiškinimas ir jo privalomumas, Teisės problemos, 2004, Nr.2, p. 8.

³⁸ Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985, p.217.

³⁹ MIKELĖNIENĖ Dalia, MIKELĖNAS Valentinas, Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai, Vilnius, Justitia. 1999, p. 140.

⁴⁰ LASTAUSKIENĖ Giedrė, Turiningas teisinio teksto aiškinimas – panacėja ar pavojus, Jurisprudencija Nr. 8(86), 2006, p. 64.

svarbus. Nes aiškinimas yra reikalingas tam, kad išvengtume nesusipratimo arba pašalintume tą nesusipratimą, kuris atsirastų, jeigu nebūtų paaiškinimo⁴¹.

Interpretavimo funkcija reiškia, kad teisės normas reikia aiškinti ir taikyti remiantis teisės principais bei komentuojamos normos turiniui reikia suteikti tokią reikšmę, kad ji atitiktų principų dvasią ir jiems neprieštarautų⁴². Todėl ši funkcija labai svarbi sprendžiant ginčus ir siekiant priimti teisingą sprendimą, ji suteikia teisėjams galimybę tapti kūrybiškais teisės aiškintojais, o ne mechaniškais jos taikytojais. Taip pat svarbus ir kitas šios funkcijos aspektas: neteisingai interpretavus teisės normą, teismo sprendimas nebus teisingas, todėl teisėjams tenka didelė atsakomybė, aiškinant susiklosčiusią situaciją, priimti teisingą sprendimą. Tačiau Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai savotiškai padeda bendrosios kompetencijos teismams pasirinkti teisingą kryptį. Šio teismo nutarimus galima laikyti pagrindinėmis gairėmis, kaip aiškinti teisės normas. Teisės principų aiškinimo funkcija pasireiškia Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. Antai plečiamai aiškindamas tam tikras Lietuvos Respublikos Konstitucijos normas teismas išveda valdžių padalijimo principą. Šis principas Lietuvos Respublikos Konstitucijoje nėra tiesiogiai įtvirtintas. Valdžių padalijimo principas yra išvestinis, t.y. jis tiesiogiai nėra deklaruojamas nė vienoje iš Konstitucijos nuostatų, bet yra išvedamas iš pirminių arba sudėtinių konstitucinių principų. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje nustatyta, kad valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas⁴³. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra pasisakęs dėl šio principo įgyvendinimo ir taikymo Lietuvos valstybėje. Konstitucinis Teismas 1994 m. sausio 19 d. nutarime konstatavo, kad Konstitucijos 5 straipsnyje yra įtvirtintas valdžių padalijimo principas, nors nei minėtame straipsnyje, nei kitose Konstitucijos teksto vietose valdžių padalijimo principas *expressis verbis* nėra formuluojamas. Vėlesniuose savo nutarimuose Konstitucinis Teismas apibrėžė šio principo turinį, nustatydamas, kad įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė valdžios turi būti atskirtos, pakankamai savarankiškos, tačiau tarp jų turi būti pusiausvyra; kiekvienai valdžios institucijai yra nustatyta jos paskirtį atitinkanti kompetencija; institucijos kompetencijos konkretus turinys priklauso nuo tos valdžios vietos bendroje valdžių sistemoje ir jos santykio su kitomis valdžiomis, nuo tos institucijos vietos tarp kitų valdžios institucijų ir jos įgaliojimų santykio su kitų institucijų įgaliojimais; Konstitucijoje tiesiogiai nustačius

⁴¹ VITGENŠTEINAS Liudvikas, Rinktiniai raštai, Mintis, Vilnius, 1995, p.166.

⁴² MIKELĖNAS Valentinas, VILEITA Alfonsas, TAMINSKAS Algirdas "Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos", Vilnius, Justitia. 2001, p.60.

⁴³ Lietuvos Respublikos Konstitucija (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 33-1014.

konkrečios valstybės valdžios institucijos įgaliojimus, viena valstybės valdžios institucija negali iš kitos perimti tokių įgaliojimų, jų perduoti ar atsisakyti; tokie įgaliojimai negali būti pakeisti ar apriboti įstatymu ir kt. Šių teiginių taip pat nerasime Konstitucijos tekste, nes tai – Konstitucinio Teismo doktrina, suformuluota sistemiškai aiškinant valstybės valdžią įgyvendinančių institucijų konstitucinį įtvirtinimą, Konstitucijos viršenybės, konstitucinio valdžios galių ribojimo principus bei kitas Konstitucijos nuostatas⁴⁴.

Dauguma teisės principų tiesiogiai yra įtvirtinti įvairiuose teisės aktuose: aukščiausią galią turinčioje Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, įvairių teisės šakų kodeksuose, įstatymuose, kaip jau minėta anksčiau, kiti teisės principai nėra *expressis verbis* įtvirtinti, jie išreikšti abstrakčiai, kaip tam tikros vertybės, kurių privalu laikytis. Teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principai pagrindiniuose šalies teisės aktuose yra įtvirtinti tiesiogiai. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso 1.5 straipsnio 4 dalyje numatyta, kad teismas, aiškindamas įstatymus ir juos taikydamas, privalo vadovautis teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais⁴⁵. Nors šie principai yra įtvirtinti tiesiogiai, tačiau jų turinys nėra detalai atskleistas ir nėra nurodyta, kaip konkrečiai, vienoje ar kitoje situacijoje, turėtų elgtis teisėjas. Pasak civilinio kodekso komentaro autorių, šie principai yra vertybiniai kriterijai, leidžiantys teismui konkrečioje byloje priimti patį teisingiausią, protingiausią ir sąžiningiausią sprendimą. Įstatymų leidėjas objektyviai negali sukurti taisyklės ar sprendimo varianto kiekvienai faktinei situacijai. Todėl teismas būdama vienintelė institucija, turinti teisę visuomenės ir valstybės vardu įgyvendinti teisingumą (Konstitucijos 109 str.), privalo turėti tam tikrą manevro laisvę ir diskrecijos teisę, kad galėtų įgyvendinti šią funkciją⁴⁶. Įstatymų leidėjas, suteikdamas šitokią “privilegiją” teismams kartu uždeda ir didžiulę atsakomybę – teisingai interpretuoti principų turinį bei tinkamai jį pritaikyti, sprendžiant teisinį ginčą ir kartu įvykdyti tikrąjį teisingumą.

Būtinumą remtis teisės principais, sprendžiant bylą ne kartą yra pažymėjęs ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, 2002 m. rugsėjo 17 d. nutartyje kasacinis teismas yra pasakęs, kad teismas, aiškindamas įstatymus ir juos taikydamas, privalo vadovautis

⁴⁴ JANKAUSKAS Kęstutis, Teisės principų samprata ir jų formulavimo teisės aiškinimo aktuose ypatumai, Jurisprudencija Nr. 51(43), 2004, p. 27; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. sausio 19 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos 1993 m. birželio 17 d. Seimo nutarimo: Dėl žemės reformos pagrindinių krypčių” atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai”, *Valstybės žinios* 1994, Nr. 7-116.

⁴⁵ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas, *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262.

⁴⁶ MIKELĖNAS Valentinas, VILEITA Alfonsas, TAMINSKAS Algirdas “Lietuvos Respublikos Civilinio Kodekso komentaras Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos”, Vilnius, Justitia. 2001, p.75.

teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais⁴⁷. Kitoje byloje kasacinis teismas nurodė, kad civilinio proceso teisės normų aiškinimas ir taikymas turi būti vykdomas atsižvelgiant į nustatytus bendrus teisės principus bei specialius civilinio proceso teisės principus⁴⁸.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 1999 m. birželio 2 d. nutartyje aiškina teisės normų, reguliuojančių nuostolių atlyginimo institutą, tinkamą taikymą. Ši teismo nutartis gana išsamiai aiškina, kaip tinkamai taikyti nuostolių atlyginimo institutą. Teismas remiasi visiško nuostolių atlyginimo principu, siekdamas išsamiai ir aiškiai atskleisti nuostolių atlyginimo instituto esmę ir prasmę. Šiuo ir bendraisiais teisės principais grindžiamas visas teismo sprendimas. Nutartyje pagrįstai kritikuojamas Vilniaus apygardos teismas, kuris nesirėmė bendraisiais teisės principais, todėl netinkamai aiškino Civilinio kodekso teisės normas. Vilniaus apygardos teismo atliktas Lietuvos civilinio kodekso straipsnio aiškinimas prieštarauja teisingumo ir sąžiningumo principams, ir gina ne kreditorius, o nesąžiningus skolininkus⁴⁹. Dėl to žemesnių instancijų teismams neteisingai interpretavus teisės normas, aiškinančias nuostolių atlyginimą, buvo priimtas nelogiškas ir neteisingas sprendimas. Tokiu savo sprendimu teismai apgynė ne nukentėjusiosios pusės interesus, bet skolininko, kuris neteisėtai naudojosi kreditoriaus turtu interesus. Tad galima suvokti, kokias kuriozines situacijas gali sukurti teismai, netinkamai interpretuodami teisės normas ir nesiremiami teisės principais. Tuo tarpu Lietuvos Aukščiausiasis Teismas neteisingus žemesnių pakopų sprendimus ištaisė būtent remdamasis teisės principais. Šios bylos analizė dar kartą parodo teisės principų reikšmę Lietuvos teismų praktikai. Teisės principai turi tapti kasdieninės teismų veiklos dalimi ir jais turi būti remiamasi kiekvienoje byloje. Juk jie padeda geriau įvertinti ginčijamą situaciją ir priimti teisingiausią sprendimą.

Kita Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (2000 m. kovo 29 d.) nutartis rodo, kaip neteisingas naudojimasis teisės principais gali sukelti tam tikrų problemų. Ginčas kilo dėl visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimo pripažinimo iš dalies negaliojančiu, bendrovės valdybos pirmininkės neteisėtų veiksmų ir bendrovei padarytos žalos atlyginimo. Visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimo priėmimo metu (1997 m. spalio

⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus išplėstinė teisėjų kolegijos 2002 m. rugsėjo 17 d. nutartis civilinėje byloje, V. Norkus v. UAB gamybinė-komercinė firma "Fonas", Nr. 3K-3-801/2002. kat. 16.9, 19.3, 21.2.2.1. [žiūrėta 2008-04-20]. Prieiga per internetą: < www.lat.lt >.

⁴⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus išplėstinė teisėjų kolegijos 2003 m. birželio 18 d. nutartis civilinėje byloje, L. Drevinskienė v. I. R. Drevinskienė, Nr. 3K-3-689/2003. kat. 38.2; 84; 87.1. [žiūrėta 2008-04-20]. Prieiga per internetą: < www.lat.lt >.

⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999m. birželio 2 d. nutartis civilinėje byloje, A. Sachalinskaja v. V. Bugor, Nr. 3K-3-225/1999. kat. 43. [žiūrėta 2008-04-20]. Prieiga per internetą: < www.lat.lt >.

5 d.) galiojusio Akcinių bendrovių įstatymo 21 straipsnio 6 dalis nustatė, kad apie visuotinį akcininkų susirinkimą valdyba privalo paskelbti įstatuose nustatyta tvarka, ne vėliau kaip prieš 30 dienų iki susirinkimo dienos. Buvo palikta diskrecijos laisvė akcininkams įstatuose savo nuožiūra nusistatyti susirinkimo paskelbimo tvarką, dėl civiliniams santykiams galiojančio dispozityvumo principo. Įstatuose buvo nustatyti du šaukimo į susirinkimą būdai: raštu pranešti kiekvienam akcininkui atskirai ve vėliau kaip likus 30 dienų iki susirinkimo ir kitas būdas – skelbiama viešai spaudoje. Žemesnės instancijos teismai nurodė, kad visuotinis akcininkų susirinkimas buvo sušauktas teisėtai, t.y. laikantis bendrovės įstatuose nustatytos tvarkos, kurią, remdamasi dispozityvumo principu, nustatė pati bendrovė. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas tokią žemesnės instancijos teismų poziciją ir įstatų normą sukritikavo, teikdamas, kad tais atvejais, kai dispozityvi įstatymo norma teisinių santykių subjektams suteikia diskrecijos teisę, t.y. teisę veikti savo nuožiūra ir patiems reguliuoti savo santykius tarpusavio susitarimais, teisinių santykių subjektai privalo vadovautis bendraisiais teisės principais. Tokiais bendraisiais teisės principais yra teisingumas, sąžiningumas ir protingumas (CPK 11 str. 7 d.). Taigi šiais principais privalu vadovautis ir nustatant bendrovės įstatuose pranešimo apie šaukiamą visuotinį akcininkų susirinkimą tvarką. <...> Teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principai reikalauja, kad nustatant pranešimo tvarką, būtų atsižvelgta į bendrovės akcininkų skaičių, jų galimybę operatyviai gauti informaciją <...> bei kitas reikšmingas aplinkybes⁵⁰. Taigi Lietuvos Respublikos Aukščiausiasis Teismas interpretuodamas (aiškindamas) Akcinių bendrovių įstatymo normą rėmėsi ne vienu teisės principu, o jų visuma. Ši byla parodo, kad ta pati teisės norma, remiantis skirtingais teisės principais, gali būti interpretuojama visiškai priešingai. Tokia situacija vadinama teisės principų konkurencija, tačiau ji plačiau aptariama kitame šio darbo skyriuje (žr. 4 skyrius). Kasacinis teismas savo aiškinimą grindė bendrųjų teisės principų taikymu, kuris padėjo tinkamai įvertinti situaciją ir priimti logišką ir teisingą sprendimą. Tuo tarpu žemesnių instancijų teismai neįžvelgę pavojaus tokiam susirinkimui nustatančiame reguliavime, netinkamai aiškino normas, nes nesirėmė teisės principais.

Džiugina tai, kad Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje galima rasti pavyzdinių teisės interpretavimo bylų, kuriose teisėjai sprendami ginčus taiko teisės principus. Minėtos bylos buvo išsamiai išnagrinėtos, taikant teisės principus, argumentuojant, kodėl jie yra taikomi ir ką duoda toks jų taikymas. Deja, ieškant šių kelių

⁵⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000m. kovo 29 d. nutartis civilinėje byloje, Vilniaus miesto valdyba v. UAB "Sangreta" ir kt., Nr. 3K-3-383/2000. kat. 45. [žiūrėta 2008-04-20]. Prieiga per internetą: < www.lai.lt >.

pavyzdinių bylų teko perskaityti daugybę kitų, kuriose teismas nenaudoja teisės principų, o kartais atrodo, kad teisės principai paminimi tik “tarp kitko”, nes nesiimama jokių tolimesnių veiksmų, kad susieti sprendimą su teisės principais, pasiremti jais. Ir nors teismai skatinami tikrinti kiekvienos normos derėjimą su principais, dažnai nesilaiko visuotinai pripažinto teisės normų įvertinimo teisės principų požiūriu proceso⁵¹. Pažymėtina, kad teismai turi aiškinti teisę. Teismai nagrinėdami bylas *inter alia* vadovaujasi Konstitucija ir įstatymais, oficialiai paskelbtais Konstitucinio Teismo nutarimais. Tai taip pat reiškia, kad aiškindami teisę (teisės normą) teismai privalo vadovautis Konstitucijos normomis ir principais, Konstitucinio Teismo plėtojama konstitucijos normų ir principų oficialia doktrina⁵².

Blogu teisės normos interpretavimo pavyzdžiu, remiantis teisės principais, galima laikyti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. rugsėjo 23 d. nutartį. Šioje byloje ginčas kilo dėl nuosavybės teisės į žemės sklypą. Priimtoje nutartyje kasacinis teismas tiesiog pamini, kad apeliacinės instancijos teismas netinkamai aiškino ir taikė teisės normas nustatančias restituciją ir, kad šį klausimą privalėjo išspręsti vadovaudamasis teisingumo, sąžiningumo ir protingumo principais⁵³. Be to, kasacinis teismas nurodė, kad esant tokioms aplinkybėms apeliacinės instancijos nutartis naikintina dėl netinkamo CK 1.5 straipsnio taikymo⁵⁴. Tokio teismo pasisakymo negalima laikyti tinkamu teisės normos išaiškinimu teisės principų atžvilgiu, nes nėra nurodoma kaip Lietuvos Respublikos civilinio kodekso straipsnis, įtvirtinantis teisingumo, sąžiningumo ir protingumo principus, buvo pažeistas. Taip pat nėra nurodoma, kodėl būtent šiais teisės principais reikia remtis, ir neatskleidžiama šių principų esmė ir prasmė. Paskaičius tokią kasacinio teismo nutartį nėra aišku, kur žemesnės instancijos teismai padarė teisės aiškinimo ir taikymo klaidas bei kaip tinkamai aiškinti ir taikyti konkrečią teisės normą. Minėta, kad viena iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo funkcijų yra formuoti vienodą teismų praktiką Lietuvoje, ši funkcija suponuoja teismo pareigą išsamiai ir tinkamai išaiškinti bei argumentuoti savo sprendimus, kad žemesnės instancijos teismai vėlesnėse bylose galėtų

⁵¹ LASTAUSKIENĖ Giedrė, Turiningas teisinio teksto aiškinimas – panacėja ar pavojus, Jurisprudencija Nr. 8(86), 2006, p. 66.

⁵² URBAITIS Romualdas Kęstutis, Konstitucinio Teismo nutarimų poveikis bylų nagrinėjimo teismuose praktikai, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo dešimtoji konferencija “Konstitucinių teismų sprendimų vykdymas ir jų poveikis teisei sistemai”, Kaunas, 2006 birželio 7-10 d. [žiūrėta 2008-04-20]. Prieiga per internetą: < www.lrkt.lt/APranesimai.html >.

⁵³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. rugsėjo 23 d. nutartis civilinėje byloje, Vilniaus apskrities viršininko administracija v. A. Labanauskas, Nr. 3K-3-1066/2002. kat. 15.2.1.1.;15.2.2.6.; 25.3; 28. [žiūrėta 2008-04-20]. Prieiga per internetą: < www.lat.lt >.

⁵⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. rugsėjo 23 d. nutartis civilinėje byloje, Vilniaus apskrities viršininko administracija v. A. Labanauskas, Nr. 3K-3-1066/2002. kat. 15.2.1.1.;15.2.2.6.; 25.3; 28. [žiūrėta 2008-04-20]. Prieiga per internetą: < www.lat.lt >.

remtis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimais. Deja, aptariamoje byloje kasacinio teismo išaiškinimai dėl teisingumo, sąžiningumo ir protingumo principų taikymo buvo nepakankami.

Toliau pateikiama kasacinio teismo nutarties, kurioje teisės normos aiškinamos teisingai, tačiau nesiremiama teisės principais, analizė. Šia analize norima parodyti, kad tam tikrais atvejais nors ir esant teisingam teisės normų interpretavimui, teismo pozicija būtų svaresnė, jei atliktas teisės normos interpretavimas būtų grindžiamas teisės principais. 1999 m. gegužės 19 d. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas priėmė nutartį byloje, dėl nuosavybės teisės į žemę gynimo. Kasatorė negalėjo pasinaudoti teise, atkurti nuosavybės teisę į savo įtėvio paliktą žemės sklypą, nes neturėjo reikalingų įvaikinimo faktų įrodančių dokumentų. Kol buvo gauti visi reikalingi dokumentai, buvo praleistas nustatytas terminas atkurti nuosavybės teisę. Žemesnių instancijų teismai atmetė kasatorės prašymą, atkurti praleistą terminą. Tuo tarpu Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija panaikino šias nutartis ir bylą perdavė nagrinėti iš naujo. Kasacinis teismas nurodė, kad kai nuosavybės teisė į žemę niekam neatkurta, tai prašymo nustatytu terminu nepadavimas dėl objektyvių priežasčių pats savaime negali atimti iš asmens teisės į nuosavybės gynimą. Tokiu atveju prioritetas suteiktinas tokiai šių teisės normų aiškinimo alternatyvai, kuri yra palankesnė buvusiam savininkui ar jo teisių perėmėjui ir kuri leistų jam realiai apginti pažeistą nuosavybės teisę⁵⁵. Taigi šioje byloje buvo pasirinkta viena iš kelių teisės normos interpretavimo galimybių. Iš teismo argumentų matyti, kad pasirinkta teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principus atitinkanti pozicija, tačiau tai nėra aiškiai įvardinama nutartyje. Manytina, kad jei kasacinis teismas būtų įvardinęs konkrečius teisės principus, kurias rėmėsi interpretuodamas teisės normą ir argumentuotai išaiškinęs tokį savo pasirinkimą, ši nutartis būtų buvus pagrįstesnė ir turėtų didesnę reikšmę vėlesnei teismų praktikai.

Tokia situacija galėjo susiklostyti, todėl, kad bylos nagrinėjimo metu galiojo senasis 1964 m. Civilinis kodeksas, kuriame *expressis verbis* teisingumo, sąžiningumo ir protingumo principai nebuvo tiesiogiai įtvirtinti, nors tuo metu Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas savo jurisprudencijoje jau buvo ne kartą paminėjęs teisingumo principo svarbą. Taigi išvestinis teisingumo principas egzistavo tiek teisės teorijoje, tiek ir jurisprudencijoje. Vadinasi kasacinis teismas grįsdamas savo poziciją galėjo remtis Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo išaiškinimu dėl teisingumo principo, deja, to

⁵⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999m. gegužės 19 d. nutartis civilinėje byloje, L. Juospaitytė v. Kauno apskrities viršininko, Nr. 3K-3-164/1999. kat. 35. [žiūrėta 2008-04-20]. Prieiga per internetą: < www.lat.lt >.

nebuvo padaryta. Tai parodo, kad tam tikri teisinio pozityvizmo aspektai buvo išlikę teisėjų sąmonėje. Teisėjai buvo įpratę taikyti tik tai, kas tiesiogiai įtvirtinta teisės normose. Taip pat nebuvo įsitvirtinusi pozicija, kad Lietuvos Respublikos Konstitucija yra tiesiogiai taikomas teisės aktas, t.y., kad kiekvienoje byloje galima ir reikia tiesiogiai remtis Lietuvos Respublikos Konstitucija. Taip pat nebuvo įprasta remtis ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo išaiškinimais. Deja, panaši situacija išliko ir iki šių dienų, teismai palyginus retai kada tiesiogiai taiko Lietuvos Respublikos Konstituciją, ar grindžia savo sprendimus Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimuose įtvirtintomis nuostatomis.

Taip pat pastebėta, kad teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principai pradėti dažniau taikyti po naujojo Lietuvos Respublikos civilinio kodekso įsigaliojimo, kuriame šie principai įtvirtinti tiesiogiai. Taigi darytina išvada, kad teismai rečiau taiko išvestinius teisės principus. Tai nėra itin gera tendencija, nes tiek pirminiai, tiek ir išvestiniai teisės principai yra vienodai svarbūs ir turėtų būti taikomi vienodai.

3.2. Teisės spragų šalinimo funkcija

F. A. von Hayekas yra vaizdžiai pasakęs, kad jokia teisinė sistema niekada nebuvo sukonstruota kaip visuma, ir net įvairūs kodifikavimo mėginimai negalėjo padaryti ko nors daugiau nei sisteminti esamą teisės sistemą ir ją papildyti bei pašalinti prieštaravimus, nes joks teisės kodeksas negali būti be spragų⁵⁶. Teisė – tai sudėtingas mechanizmas, kurį be pačios sistemos sudaro tradicijos, papročiai, principai, teisėti lūkesčiai. Teisė nėra tik tam tikra teisės normų sistema, tai ir nuolat kintantis, kūrybiškas procesas.

Jeigu susiklosto tokia situacija, kai nėra teisiniam ginčui spręsti reikalingų standartų, konstatuojamas teisinio reguliavimo nepakankamumas (spraga)⁵⁷. Susiklosčius tokiai situacijai, įstatymų leidėjas tiesiogiai nurodo, jog reikia remtis teisės principais. Tiek Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse, tiek Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse tiesiogiai įtvirtintos normos, reglamentuoja teisės analogiją. Civilinio kodekso 1.8 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta nuostata: jeigu nėra panašius santykius

⁵⁶ MIKELĖNIENĖ Dalia, MIKELĖNAS Valentinas, "Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai", Vilnius, Justitia. 1999, p. 155; Friedrich A. VON HAYEK, "Teisė, įstatymų leidyba ir laisvė", 1 tomas, Vilnius, Eugrimas. 1998, p. 152, 173.

⁵⁷ JANKAUSKAS Kęstutis "Teisės principų samprata ir jos vertinimas konstitucinėje jurisprudencijoje", Daktaro disertacija. Vilnius, Lietuvos teisės universitetas. 2005, p. 112.

reglamentuojančių civilinių įstatymų, taikomi bendrieji teisės principai (teisės analogija)⁵⁸. Tokia pati nuostata įtvirtinta civilinio proceso kodekso 3 straipsnio 6 dalyje.

Taigi teisės taikymo praktikoje, dėl įvairių – tiek objektyvių, tiek subjektyvių – priežasčių, gali atsirasti ir atsiranda situacijų, kai tam tikros teisinį pobūdį turinčios aplinkybės, reikšmingos asmens teisių įgyvendinimui, nepatenka į teisinio reguliavimo sritį. Visuomeninių santykių greita kaita bei intensyvi plėtra, įstatymų leidėjo nesugebėjimas numatyti visų aplinkybių, kurios turi būti sureguliuotos teisės normomis, netobula juridinė technika gali būti įvardijamos kaip priežastys, dėl kurių ir atsiranda vadinamos teisinio reguliavimo spragos, t.y. teisės normos nebuvimas – teisės spraga⁵⁹. Savaiame suprantama, teismas negali atsisakyti spręsti tam tikrą ginčą ar nesutarimą, motyvuodamas tuo, kad yra teisės spraga. Teismas bet koku atveju turi priimti nagrinėti bylą, o sprendimą – priimti remdamasis vienu iš teisės spragų šalinimo būdų: įstatymo analogija arba teisės analogija. Įstatymo analogija (lot. *analogia legis*) – pagal turinį panašios teisės normos taikymas, t.y. taikoma norma iš esmės yra skirta kitam (panašiam) teisiniam santykiui sureguliuoti. Susidūręs su teisės spraga ir, neturėdamas galimybių taikyti įstatymo analogijos, teisėjas turi taikyti teisės analogiją, t.y. ginčą spręsti remiantis bei vadovaujantis teisės principais.

Susiklosčius teisės spragos situacijai, teismas patenka į sudėtingą dvilypę situaciją. Iš vienos pusės, remiantis valdžių padalijimo principu, teismas negali kurti naujų teisės normų, taisyklių, tačiau kita vertus, teismas negali ir atsisakyti nagrinėti bylą, nes tik teismas vykdo teisingumą. Tad šiuo atveju teismas turi ne tik teisę, bet ir pareigą spręsti bylą ir sukurti precedentą, kuriuo remtis ateityje turi jis pats ir kiti teismai. Taigi faktiškai teismai dalyvauja teisėkūros procese.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktikoje yra susiklosčiusi dvejopa nuomonė dėl teismų teisės taikyti teisės analogiją, esant teisės spragoms. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 1998 m. gegužės 15 d. senato nutarime Nr.1, “Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7, 7¹ straipsnių ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas” yra pasisakęs, kad teismai, susidūrę su teisės spragos situacija, turi tiesiogiai vadovautis Lietuvos Respublikos Konstitucija ir joje įtvirtintomis vertybėmis, nes Konstitucija yra vientisas ir tiesiogiai taikomas aktas. Ir

⁵⁸ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas, *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262.

⁵⁹ Teisės teorijoje, argumentuojant tuo, kad „/.../teisės spragu, jeigu teise laikysime ne tik pozityviają teisę, negali būti/.../“ (argumentų metodologinis pagrindas yra teisės samprata), siūloma vadinti ne teisės, o įstatymo spragomis, arba „teisiniu vakuumu“. VAIŠVILA Alfonsas, Teisės teorija. 2-asis papildytas ir pataisytas leidimas. Vilnius, Justitia. 2004, p. 395.

tiesiogiai vadovaudamasis Konstitucija, teismas gali užpildyti teisės spragą, ar išspręsti įstatymų koliziją⁶⁰. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pozicija aiški ir pagrįsta, juk įstatymų leidėjas objektyviai negali sukurti taisyklės ar sprendimo varianto, kiekvienai situacijai. Todėl teismas, būdama vienintelė institucija, turinti teisę visuomenės ir valstybės vardu įgyvendinti teisingumą (Konstitucijos 109 str.), privalo turėti tam tikrą manevro laisvę ir diskrecijos teisę, kad galėtų įgyvendinti šią funkciją⁶¹.

Tuo tarpu Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nuomonė šiuo klausimu yra kitokia: 1998 m. rugsėjo 24 d. nutarime yra pasisakęs, kad spragų įstatymuose pašalinimas yra įstatymų leidėjo prerogatyva⁶². Pasak V. Mikelėno, tokia Konstitucinio Teismo pozicija kelia daug abejonų. Toks požiūris ne tik siaurina teismo galias, bet gali sukelti ir kuriozinių situacijų. Pagal Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo logiką, teismas susidūręs su teisės spraga, neturėtų išspręsti bylos, nes šalinti teisės spragas yra ne jo, o įstatymų leidėjo prerogatyva⁶³. Tačiau reikia pažymėti, kad abi pozicijos yra iš dalies teisingos. Svarbiausia tinkamai apibrėžti, kas yra laikoma teisės spragos šalinimas. Jei laikysime, kad teisės spragos pašalinamos teisės aktų kūrimo procese, t.y. pakeičiant tam tikrą teisės aktą, ar priimant naują teisės aktą, tuomet be abejonės reikia sutikti su Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nuostata – tai įstatymo leidėjo prerogatyva. Kita vertus, jei laikysime, kad teisės spraga yra šalinama teismo proceso metu, t.y. sprendžiant konkrečią bylą, tuomet teisinga reikia laikyti V.Mikelėno poziciją – teisės spragos šalinimas yra teismo, o ne įstatymo leidėjo prerogatyva.

Manytina, kad Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, pasisakydamas, kad spragų įstatymuose pašalinimas yra įstatymo leidėjo prerogatyva⁶⁴, omenyje turėjo būtent teisės aktų kūrimo procesą. Analogišką poziciją Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra išreiškęs ir 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendime. Šiame sprendime teismas pasisakė, kad teisės spragų <...> pašalinimas yra atitinkamo (kompetentingo) teisėkūros subjekto kompetencijos dalykas⁶⁵. Taigi Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo

⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato nutarimas Nr. 1, 1998 gegužės 15 d. nutarimas, “Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7, 71 straipsnių ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas”.

⁶¹ MIKELĖNAS Valentinas, VILEITA Alfonsas, TAMINSKAS Algirdas “Lietuvos Respublikos Civilinio Kodekso komentaras Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos”, Vilnius, Justitia. 2001, p.75.

⁶² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. rugsėjo 24 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso 476 straipsnio trečios dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai”, *Valstybės žinios* 1998, Nr. 85-2382.

⁶³ MIKELĖNIENĖ Dalia, MIKELĖNAS Valentinas, “Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai”, Vilnius, Justitia. 1999, p. 158.

⁶⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. rugsėjo 24 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 476 straipsnio trečios dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai”, *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 85-2382.

⁶⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas “Dėl teisenos byloje pagal pareiškėjo - Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo prašymą ištirti, ar Lietuvos Respublikos teismų

praktikoje teisės spragų šalinimas suvokiamas kaip teisėkūros proceso elementas. Ši pozicija yra, be abejo, teisinga.

Tuo tarpu V. Mikelėnas turėjo omenyje teisės spragų šalinimą teismo proceso metu, ši pozicija taip pat yra teisinga. Svarbu suvokti, kad teisės spragos turi būti šalinamos ne tik kuriant teisę, bet ir ją taikant. Visgi teisės principų spragų šalinimo funkcija labiau pasireiškia šalinant teisės spragas teisės taikymo procese. Spragas šalinant teisėkūros procese didesnę įtaką turi teisės principų reglamentavimo ir teisėkūros funkcija, kuri aptariame kitoje šio darbo dalyje. Šioje darbo dalyje koncentruojamasi į teisės spragų šalinimą teisės taikymo procese.

Darytina išvada, kad abi procedūros yra reikalingos, tiek teisės spragų šalinimas teisėkūros procese, tiek teisės spragų šalinimas aiškinant ir taikant teisės normas. Juk įstatymų leidėjas nėra pajėgus visuomet laiku pašalinti visas teisės spragas, todėl teismas susidūręs su šia situacija turi turėti galimybę pašalinti atsiradusią teisės spragą

Norint užpildyti teisės spragą, reikia suvokti situaciją. Kaip L. Wittgensteinas rašė, kad tarp įsakymo ir jo įvykdymo yra praraja. Ji turi būti užpildyta supratimu. Tai reiškia, kad tik suprasdami mes turime padaryti TAI. Įsakymas – tai iš tikrųjų tik garsai, rašalo žymės⁶⁶. Taigi tinkamai įgyvendinti teisės normas galima tik suvokdami tikrąją jų prasmę, o suvokiama aiškinant, nes aiškinimas reikalingas tam, kad išvengtume nesusipratimo arba pašalintume tą nesusipratimą, kuris atsirastų, jeigu nebūtų paaiškinimo⁶⁷. Tad kalbant apie teisės analogiją, reikėtų paminėti, jog tai vienas efektyviausių teisės spragų užpildymo būdų, būtent dėl to, kad remiasi bendraisiais teisės principais, kurie yra teisinės sistemos pamatas, o jų svarba pasireiškia tuo, kad principai yra reikšmingi aiškinant teisę, nes jie yra teisės normų hierarchijos viršūnė⁶⁸.

Teisės principų taikymas, yra lanksti priemonė pašalinti teisės spragai, nes kiekvienu konkrečiu atveju situacijos aiškinimas ir teisės taikymas priklauso nuo faktinių bylos aplinkybių. Įstatymo analogiją pritaikyti konkrečioms bylos aplinkybėms yra be

įstatymo 11 straipsnio 3 dalis (2002 m. sausio 24 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 5 straipsnio 2 daliai, 109 straipsnio 2, 3 dalims, 114 straipsnio 1 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui, ar Lietuvos Respublikos valstybės politikų, teisėjų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatymas (2000 m. rugpjūčio 29 d. redakcija su vėlesniais pakeitimais ir papildymais) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 5 straipsniui, 30 straipsnio 1 daliai, 109 straipsnio 2, 3 dalims, 114 straipsnio 1 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui, taip pat ar Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. gruodžio 28 d. nutarimo Nr. 1494 "Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. birželio 30 d. nutarimo Nr. 689 "Dėl teisėtvarkos, teisėsaugos ir kontrolės institucijų vadovaujančiųjų pareigūnų ir valdininkų darbo apmokėjimo" dalinio pakeitimo" 1 punktas neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 1 straipsniui, 5 straipsnio 1 daliai, 109 straipsnio 2, 3 dalims, 114 straipsnio 1 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui, nutraukimo", *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 88-3475.

⁶⁶ VITGENŠTEINAS Liudvikas, Rinktiniai raštai, Vilnius, Mintis. 1995, p. 166, 216, 273.

⁶⁷ VITGENŠTEINAS Liudvikas, Rinktiniai raštai, Vilnius, Mintis. 1995, p.166, 216, 273.

⁶⁸ MIKELĖNIENĖ Dalia, MIKELĖNAS Valentinas, "Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai", Vilnius, Justitia. 1999, p. 226.

galo sudėtinga, nes identiškų, analogiškų situacijų yra labai nedaug, o jei jų ir pasitaiko tai tik “lengvosiose” bylose. Ši priemonė yra lanksti dar ir dėl to, kad leidžia konkrečioje situacijoje užtikrinti priešingų interesų pusiausvyrą, atsižvelgti į konkrečios situacijos ypatumus bei užpildyti teisinio reglamentavimo spragas ir šitaip sumažinti pozityviosios teisės sukeltus padarinius, kurių įstatymų leidėjas, priimdamas vieną ar kitą normą, negalėjo numatyti⁶⁹. Šią situaciją puikiai pailiustruoja praktinė situacija – 2002 m. gegužės 2 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinė byla. Šioje byloje ginčas kilo dėl naudojimosi žemės sklypu bei jame esančiais statiniais. Šie objektai dalinės nuosavybės teise priklausė dviem bendrasavininkiams. Ieškovas prašė teismo suformuoti po atskirą žemės sklypą bei nustatyti bendro naudojimosi namu ir ūkiniais pastatais tvarką. Teismas bandė objektyviai vertinti susiklosčiusią situaciją, remtis proporcingumo principu bei Žemės reformos žemėtvarkos projektų parengimo ir ekonominio pagrindimo kaimo vietovėms metodikos, patvirtintos 1991 m. spalio 12 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 423. Tačiau minimu nutarimu pasiremti nepavyko, nes jame buvo nurodyti tik bendri reikalavimai, keliami žemės sklypo formavimui. Teismas nurodė, kad principai yra bendrosios nuostatos, kuriais reikia vadovautis aiškinant ir įgyvendinant teisinių aktų detalias nuostatas arba kuriant praktinius kriterijus konkrečiam ginčui spręsti. Teisės aktais šiuo metu nėra sureguliuota, pagal kokias taisykles ar reikalavimus turi būti nustatoma naudojimosi žemės sklypu tvarka, kuri sklypo dalis paskirta savininkui ir kaip protingiau ir teisingiau tai padaryti. Tai reiškia, kad klausimas paliktas spręsti teismų praktikai, taikant įstatymo ar teisės analogiją. Panašius santykius reguliuojančių normų nėra, dėl šių santykių specifiškumo nežinia, ar jos gali būti. Jeigu įstatymas nenumato kriterijų, pagal kuriuos turi būti taikomos teisės normos ar sprendžiamas ginčas, tai šis klausimas turi būti sprendžiamas teismo pagal bendruosius kriterijus – teisingumo, protingumo ir sąžiningumo (Civilinio proceso kodekso 11 straipsnis). Nuo to, kokį turinį konkrečioje situacijoje suteiksime šiems kriterijams, priklausys taikomų žemės santykių reguliavimo principų turinys, jų tarpusavio derinimas, nepaneigiant nė vieno iš jų⁷⁰. Taigi šioje nutartyje teismas ne tik pasirinko teisės principais, bet ir argumentuotai tokį savo pasirinkimą pagrindė. Sveikintina tai, kad teismas šį ginčą išsprendė, įvykdydamas tikrąjį teisingumą, bei šią situaciją įvertino iš praktinės pusės. Kasacinis teismas ne tik konstatavo, kad “reikėtų remtis teisės principais”, tačiau taip ir padarė – jais “rėmėsi” ir jų pagalba ginčą išaiškino taip, kaip

⁶⁹ MIKELĖNAS Valentinas, VILEITA Alfonsas, TAMINSKAS Algirdas ‘Lietuvos Respublikos Civilinio Kodekso komentaras Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos’, Vilnius, Justitia. 2001, p. 75.

⁷⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. gegužės 2 d. nutartis civilinėje byloje, J.Šukys v. E. Lemantauskas, Nr. 3K-3-519/2001. kat. 25.6.2., 28. [žiūrėta 2008-04-20]. Prieiga per internetą: < www.lai.lt >.

buvo galima padaryti protingiausiai ir teisingiausiai. Svarbiu tampa teismo vaidmuo ne tiek surandant ir analizuojant teisinius argumentus, kiek konkrečios situacijos tyrimo eigoje ieškant protingų ir teisingų praktinių sprendimo variantų⁷¹. Šis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimas yra sektinas pavyzdys ir tolimesnėje jo veikloje, taip pat tai puikus pavyzdys žemesnių instancijų teismams, kurie dažnai mechaniškai taiko teisės normas, užmiršta teisės principų egzistavimą ir netaiko kūrybiško teisės aiškinimo ir interpretavimo būdų.

Situacija minėtoje byloje patvirtina, kad retai įmanoma santykiui, kurio dėl vienos ar kitos priežasties nereglamentuoja atitinkamas įstatymas, taikyti kitą, panašius santykius reglamentuojančią teisės normą. Tai būtų neteisinga visais atžvilgiais, toks teisės taikymas ir aiškinimas labai lengvai galėtų pažeisti asmenų teises. Teismų pareiga yra konkretizuoti ginčą, todėl esant teisės spragai situaciją reikėtų vertinti remiantis praktiniais aspektais, t.y. įvertinti konkrečias bylos aplinkybes. Konkrečias bylos aplinkybes teisėjas vertina pagal savo vidinius įsitikinimus, todėl labai svarbu, kad jo vertybės sutaptų su visuomenėje vyraujančiais interesais. Būtent teisės principai ir įtvirtina visuomenėje vyraujančias vertybes ir jie yra atspirties taškas, į kurį turi remtis teisėjai. Vieni teisės principai yra apibrėžti ir įtvirtinti kaip teisės normos, kiti principai yra surandami, apibendrinant tam tikrą normų grupę. Taigi viena iš teisėjo pareigų ir būtų ieškoti tų principų, kurie padėtų teisingai išspręsti bylą. Todėl įstatymų leidėjas detaliai nenustato teisės principų turinio, nes kiekviename kazuse tą patį principą galime interpretuoti vis kitaip. Tad pradžioje minėta sudėtinga teismo situacija išaiškėja: visgi kartais teisės spragos duoda teigiamų rezultatų. Juk įstatymų leidėjas negali numatyti visų situacijų į priekį, o teismas, nagrinėdamas konkretų ginčą, gali jį išspręsti kiek įmanoma teisingiau, nes jis dalyvauja tame teisiniame ginče kaip arbitras, kuris turi priimti patį teisingiausią, sąžiningiausią ir protingiausią sprendimą.

3.3. Teisėkūros ir teisės reglamentavimo funkcija

Teisės principai atlieka teisės reglamentavimo funkciją. Tai reiškia, kad įstatymų leidėjas, priimdamas naujus norminius teisės aktus, privalo laikytis galiojančių teisės principų. Įstatymų leidėjas, nustatydamas tam tikrus teisės principus, tuo pačiu įsipareigoja jų laikytis ir tolimesnėje savo veikloje. Teisės principai nustato pagrindines

⁷¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. gegužės 2 d. nutartis civilinėje byloje, J.Šukys v. E. Lemantauskas, Nr. 3K-3-519/2001. kat. 25.6.2., 28. [žiūrėta 2008-04-20]. Prieiga per internetą: < www.lai.lt >.

kryptis, kurios vėliau sukonkretinamos įstatymų leidėjo kuriamose teisės normose, todėl teisės principą konkretinanti norma negali pažeisti teisės principo, iš kurio ji išplaukia.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas vienoje iš nutarčių yra nurodęs, kad Konstitucijoje įtvirtinti teisingumo ir teisinės valstybės principai yra universalūs, jais turi būti vadovujamasi ir kuriant teisę, ir ją įgyvendinant. Šiais konstituciniais principais yra grindžiama visa Lietuvos teisinė sistema. Teisingumo ir teisinės valstybės konstituciniai principai reiškia, kad visos valstybės institucijos turi veikti remdamosi ir vadovaudamosi teise, kad turi būti užtikrintos žmogaus teisės ir laisvės, paisoma prigimtinio teisingumo⁷². Konstitucinis Teismas 1995 m. gruodžio 22 d. nutarime konstatavo, kad teisingumas yra vienas iš pagrindinių teisės, kaip socialinio gyvenimo reguliavimo priemonės, tikslų; jis yra vienas svarbiausių moralinių vertybių ir teisinės valstybės pagrindų; jis gali būti įgyvendintas užtikrinant tam tikrą interesų pusiausvyrą, išvengiant atsitiktinumų ir savivalės, socialinio gyvenimo nestabilumo, interesų priešpriešos⁷³.

2006 m. sausio 16 d. nutarime Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas konstatavo, kad Konstitucinis teisinės valstybės principas suponuoja įvairius reikalavimus įstatymų leidėjui, kitiems teisėkūros subjektams: teisėkūros subjektai teisės aktus gali leisti tik neviršydami savo įgaliojimų; teisės aktuose nustatyti reikalavimai turi būti grindžiami bendro pobūdžio nuostatomis (teisės normomis ir principais), kurias įmanoma taikyti visiems numatytiems atitinkamų teisinių santykių subjektams⁷⁴.

Tokia Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pozicija tik dar kartą patvirtina teisės principų svarbą tiek teisės teorijai, tiek ir praktikai. Deja, teisės principų svarba ir reikšmė realybėje dažnai yra pamirštama. Įstatymų leidėjas neretai priima teisės aktus, kurie neatitinka teisės principų ar net jiems prieštarauja. Ši situacija turi būti pakeista taip, kad įstatymų leidėjas, kurdamas teisę, remtųsi teisės principais.

⁷² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 40 straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir 251 straipsnio pakeitimo įstatymo 1 ir 2 straipsnių, Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 27 straipsnio 5 dalies, 50 straipsnio 3 ir 9 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 105-3318.

⁷³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo :Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo 8 straipsnio antrosios dalies 4 punkto ir ketvirtosios dalies normos atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 106-2381.

⁷⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo - Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštaruja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 7-254.

Kaip minėta anksčiau, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo padėtis yra dvilypė, tai yra ne tik teisminė institucija, šis teismas dalyvauja ir politiniuose procesuose. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai ir išaiškinimai, lyginant su kitų teismų sprendimais, turi didžiausią reikšmę teisėkūros procesui. Konstitucinis Teismas interpretuodamas konstitucines normas ir principus, išaiškina jų prasmę ir turinį. Tai labai svarbu teisėkūros subjektams, kurie savo priimamais aktais neturėtų pažeisti konstitucinio reguliavimo ribų⁷⁵.

Konstitucinis Teismas nutarime „Dėl Kuršių nerijos nacionalinio parko planavimo schemas“ yra konstatavęs, kad Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalyje vartojama sąvoka „įstatymai“, atsižvelgiant į konstitucinį reikalavimą, kad teisė negali būti nevieša, negali būti aiškinama vien pažodžiui – ji aiškintina plečiamai, kaip apimanti ne tik įstatymo galią turinčius, bet ir kitus teisės aktus (Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 29 d. nutarimas). Konstatuota ir tai, kad konstitucinis reikalavimas, jog galioja tik tie teisės aktai, kurie yra paskelbti, yra neatsiejamas ir nuo konstitucinio teisinės valstybės principo, jis yra vienas iš esminių konstitucinio teisinės valstybės principo elementų - svarbi teisinio tikrumo prielaida (Konstitucinio Teismo 2001 m. lapkričio 29 d., 2003 m. gegužės 30 d., 2003 m. spalio 29 d. nutarimai)⁷⁶. Šiame nutarime Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas remdamasis teisės principais plečiamai aiškino Lietuvos Respublikos Konstitucijos teisės normą, nurodydamas, kad visi teisės aktai turi būti skelbiami viešai. Teisinės valstybės bei kiti teisės principai suponuoja tai, kad teisė turi būti vieša, t.y. žinoma visiems subjektams. Savaime suprantama, kad neįmanoma užtikrinti, jog kiekvienas asmuo žinotų visus teisės aktus, tačiau būtina sudaryti galimybes kiekvienam subjektui susipažinti su teisės aktais, t.y. juos viešai paskelbti. Tai yra įpareigojimas įstatymų leidėjui. Taigi teisės principai nustato tam tikrus rėmus įstatymų leidėjui, saisto jį elgtis pagal tam tikras taisykles.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas atlieka oficialųjį Lietuvos Respublikos Konstitucijos aiškinimą. Šio teismo priimti nutarimai turi įstatymo galią ir yra privalomi visoms valdžios institucijoms, teismams, visoms įmonėms, įstaigoms bei

⁷⁵ BIRMONTIENĖ Toma, JARAŠIŪNAS Egidijus, KŪRIS Egidijus, MAKSIMAITIS Mindaugas, MESONIS Gediminas, NORMANTAS Augustinas, PUMPUTIS Alvydas, VAITIEKIENĖ Elena, VIDRINSKAITĖ Saulė, ŽILYS Juozas Lietuvos Konstitucinė teisė, Vilnius, Lietuvos teisės universitetas. 2002, p. 196.

⁷⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 27 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos“ (1993 m. balandžio 6 d. redakcija) ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. gruodžio 19 d. nutarimo nr. 1269 „Dėl Kuršių nerijos nacionalinio parko planavimo schemas (generalinio plano)“ (1994 m. gruodžio 19 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 72-2865.

organizacijoms, pareigūnams ir piliečiams⁷⁷. Taigi Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimuose yra formuojama Lietuvos Respublikos konstitucinė doktrina. Šio teismo nutarimai aiškina, detalizuoja bei papildo Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintas nuostatas. Tinkamai suprasti Konstituciją galima tik kartu analizuojant ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimus. Šiuose nutarimuose teismas, remdamasis teisės principais, siauriau ar plačiau aiškina konstitucines normas, suteikdamas joms tam tikrą “atspalvį”. Tuo pačiu, atlikdamas konstitucinių normų aiškinimą, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas savo nutarimuose nustato tam tikrus įpareigojimus įstatymų leidėjui. Tokiu būdu šio teismo nutarimai, kurie visados grindžiami teisės principais, daro didelę įtaką teisėkūros procesui.

Ankstesnėje darbo dalyje buvo nurodyta, kad teisėjai neišvengiamai dalyvauja teisėkūros procese. Be to, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2007 m. spalio 24 d. nutarime nurodė, kad konstitucinis teisinės valstybės principas suponuoja jurisprudencijos tęstinumą. Konstitucijoje įtvirtinta bendrosios kompetencijos teismų instancinė sistema turi funkcionuoti taip, kad būtų sudarytos prielaidos formuoti vienodai (nuosekliai, neprieštaringai) bendrosios kompetencijos teismų praktikai – būtent tokiai, kuri būtų grindžiama su Konstitucijoje įtvirtintais teisinės valstybės, teisingumo, asmenų lygybės teismui principais (bei kitais konstituciniais principais) neatskiriamai susijusia ir iš jų kylančia maksima, kad tokios pat (analogiškos) bylos turi būti sprendžiamos taip pat, t. y. jos turi būti sprendžiamos ne sukuriant naujus teismo precedencijas, konkuruojančius su esamais, bet paisant jau įtvirtintų. Užtikrinant iš Konstitucijos kylantį bendrosios kompetencijos teismų praktikos vienodumą (nuoseklumą, neprieštaringumą), taigi ir jurisprudencijos tęstinumą, lemiamą reikšmę (be kitų svarbių veiksnių) turi šie veiksniai: bendrosios kompetencijos teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi savo pačių sukurtų precedentų – sprendimų analogiškose bylose; žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų sprendimų – precedentų tų kategorijų bylose; aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismai, peržiūrėdami žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų sprendimus, privalo tuos sprendimus vertinti vadovaudamiesi visuomet tais pačiais teisiniais kriterijais; tie kriterijai turi būti aiškūs ir *ex ante* žinomi teisės subjektams, *inter alia* žemesnės instancijos bendrosios

⁷⁷ BIRMONTIENĖ Toma, JARAŠIŪNAS Egidijus, KŪRIS Egidijus, MAKSIMAITIS Mindaugas, MESONIS Gediminas, NORMANTAS Augustinas, PUMPUTIS Alvydas, VAITIEKIENĖ Elena, VIDRINSKAITĖ Saulė, ŽILYS Juozas Lietuvos Konstitucinė teisė, Vilnius, Lietuvos teisės universitetas. 2002, p. 61.

kompetencijos teismams (vadinasi, bendrosios kompetencijos teismų jurisprudencija turi būti prognozuojama). Esami aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų sukurti precedentai atitinkamų kategorijų bylose susaisto ne tik žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismus, priimančius sprendimus analogiškose bylose, bet ir tuos precedentes sukūrusius aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismus (*inter alia* Lietuvos apeliacinį teismą ir Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą)⁷⁸. Šiuo nutarimu Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas įtvirtino teisėjų teisę tam tikra apimtimi dalyvauti teisėkūros procese, kuriant precedentes. Todėl teisės principų reglamentavimo funkcija tampa svarbi ne tik įstatymo leidėjo, bet ir teismų veikloje. Didžiausią reikšmę turi teismo sprendimai, kuriuose aiškinamos teisės normos, šalinamos teisės spragos ar teisės normų kolizijos. Tokių sprendimų pavyzdžiai ir analizės pateikiamos ankstesnėse darbo dalyse, todėl šioje darbo dalyje konkrečios bylos nebus nagrinėjamos.

Taigi teisės principų teisėkūros ir teisės reglamentavimo funkcija bendrosios kompetencijos teismų praktikoje tiesiogiai nepasireiškia. Ji gali būti išvedama atsižvelgiant į aptartą Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo poziciją, kad teismų sprendimai yra privalomi tiek žemesnės grandies teismams, tiek ir pačiam sprendimą priėmusiam teismui. Ir į tai, kad Lietuva priskirtina šiuolaikinės prigimtinės teisės doktrinai, kuri pripažįsta teisėjų teisę tam tikra apimtimi dalyvauti teisėkūros procese. Priešinga situacija yra Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. Šio teismo sprendimai turi didelę reikšmę teisėkūros procesui ir teisės principų reglamentavimo funkcija šio teismo praktikoje neabejotinai pasireiškia. Konstitucinio Teismo nutarimo nuostatos neretai nubrėžia ir būsimo teisinio reguliavimo ribas, ir to reguliavimo kryptis.⁷⁹

3.4. Kolizijų šalinimo funkcija

Visos valstybėje galiojančios teisės normos turėtų sudaryti darnią ir išsamią sistemą. Deja, tai nėra įmanoma ir teisinėje sistemoje iškyla vidiniai prieštaravimai. Ir tai nenuostabu, turint omenyje, kad įstatymų leidyba yra politinis teisinis procesas, o įstatyme išreiškiamos tiek politinės, ideologinės, ekonominės, tiek teisinės aspiracijos.

⁷⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 4, 165 straipsnių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 111-4549.

⁷⁹ BIRMONTIENĖ Toma, JARAŠIŪNAS Egidijus, KŪRIS Egidijus, MAKSIMAITIS Mindaugas, MESONIS Gediminas, NORMANTAS Augustinas, PUMPUTIS Alvydas, VAITIEKIENĖ Elena, VIDRINSKAITĖ Saulė, ŽILYS Juozas Lietuvos Konstitucinė teisė, Vilnius, Lietuvos teisės universitetas. 2002, p. 197.

Dažnai įstatymas – tai politinio kompromiso rezultatas, jame dera kelios priešingos pozicijos, tačiau jis ne visuomet yra nuoseklus ir logiškas⁸⁰. Todėl neretai atsiranda situacijų kuomet tam tikra teisės norma įtvirtina kitokį elgesio modelį negu teisės principas (teisės normos ir teisės principo kolizija) arba kelios tos pačios teisinės galios teisės normos įtvirtina priešingus leidžiamo elgesio modelius (teisės normų kolizija). Tokios situacijos būtų galima išvengti jei teisės principams būtų skiriama daugiau dėmesio teisėkūros procese (žr. skyrių 3.5. Teisėkūros ir teisės reglamentavimo funkcija).

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas viename iš nutarimų yra pasakęs, kad kolizijų šalinimas yra įstatymų leidėjo prerogatyva⁸¹. Ši teismo pozicija yra suprantama, nes išspręsti teisės normų koliziją taip, kad ši nebebūtų teisinės sistemos dalis, gali tik įstatymų leidėjas, teisėjai šią situaciją yra pajėgūs pakeisti tik tam kartui. Tai yra esant teisės normų kolizijai teisėjai gali remtis kolizijų sprendimo taisyklėmis taip pat teisės principais ir laikinai išspręsti šia problemą. Tačiau tokia pat situacija gali pasikartoti, todėl labai svarbu, kad atsiradus teisė normų kolizijai įstatymų leidėjai imtųsi atitinkamų veiksmų (situacija panaši, į jau minėtą - teisės spragų užpildymo funkcija).

Sprenddamas konkrečią bylą, kurioje yra vienokia ar kitokia kolizija, teisėjas privalo pasirinkti kurią teisės normą taikyti, ar remtis teisės principu. Esant teisės principo ir teisės normos kolizijai, situacija yra gana paprasta – pirmenybė turėtų būti teikiama teisės principui, kadangi teisės principai yra teisinės sistemos pagrindas, teisės normos negali jiems prieštarauti. Hierarchijos atžvilgiu teisės principus įtvirtinančios teisės normos yra aukštesnės juridinės galios nei kitos teisės normos. Taigi teisės norma būtina aiškinti ir taikyti nepažeidžiant teisės principų. Kilus teisės normos – principo ir teisės normos – elgesio taisyklės, kolizijai, pirmenybę privalu teikti teisės principui⁸². Teisės principams prieštaraujanti teisės norma turėtų būti nebetaikoma ir eliminuojama iš teisinės sistemos. Kaip minėta anksčiau teisinės sistemos „valytojas“ yra Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, būtent jis ir turėtų patikrinti ar tam tikros teisės normos neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ar įstatymuose įtvirtintiems teisės principams. Deja, asmenų, galinčių kreiptis į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą, ratas yra ribotas, be to Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą sudaro viena teisėjų kolegija, dėl to Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas nėra pajėgus

⁸⁰ MIKELĖNIENĖ Dalia, MIKELĖNAS Valentinas, “Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai”, Vilnius, Justitia. 1999, p. 152.

⁸¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. lapkričio 18 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 58 straipsnio antrosios dalies 3 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 91-1789.

⁸² MIKELĖNIENĖ Dalia, MIKELĖNAS Valentinas, “Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai”, Vilnius, Justitia. 1999, p. 227.

operatyviai išnagrinėti visas bylas ir pasisakyti dėl vienos ar kitos normos konstitucingumo, ar atitikimo Lietuvos Respublikos įstatymams. Todėl Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje vis dar yra teisės normų, prieštaraujančių teisės principams, ir teisėjams konkrečiose bylose tenka susidurti su teisės principo ir teisės normos kolizija.

Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo praktikoje taip pat pasiteikė bylą, kuriose teko spręsti teisės normų ir teisės principų kolizijos klausimus. Paminėtina 2002 m. gruodžio 23 d. kasacinio teismo nutartis. Šioje byloje kilo kolizija tarp teisės normos nustatančios asmens teisę į garbės ir orumo gynimą ir normos nustatančios teisę atskleisti informaciją. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 25 straipsnis įtvirtina žmogaus teisę reikšti įsitikinimus, gauti ir skleisti informaciją, tačiau Lietuvos Respublikos Konstitucijos 21 straipsnio 1 dalis nurodo, kad žmogaus orumą gina įstatymas, o to paties straipsnio 3 dalis draudžia žeminti žmogaus orumą. Taigi kolizija kilo tarp dviejų vienodą teisinę galią turinčių teisės normų. Šioje byloje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas atlikęs išsamią abiejų teisės normų, bei Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos analizę nurodė, kad sprendžiant konfliktą, kilusį tarp teisės į garbės ir orumo gynimą ir teisės skleisti informaciją, būtina vadovautis, proporcingumo ir šių teisių pusiausvyros principais⁸³. Šios bylos svarba pasireiškia, tuo, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodo, kaip turi būti sprendžiamos teisės normų kolizijos. Nutartyje pateikiami išsamūs išaiškinimai ir argumentai, kodėl ir kaip šių teisės normų kolizija turi būti sprendžiama. Pažymėtina, kad šia nutartimi buvo remiamasi ir kitose Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bylose sprendžiant panašias situacijas⁸⁴.

2000 m. vasario 9 d. nutartyje kasacinis teismas suformulavo dar vieną kolizijų sprendimo taisyklę: Lietuvos Respublikos Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad Lietuvos Respublika vadovaujasi visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais ir normomis. Vienas iš tokių principų yra tarptautinės teisės prioriteto (viršenybės) prieš vidaus (nacionalinę) teisę principas, kuris reiškia, kad esant kolizijai tarp tarptautinės sutarties ir vidaus teisės nuostatų, turi būti taikomas tarptautinės teisės nuostatos⁸⁵. Tokios aiškios Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pozicijos dėl nacionalinės ir tarptautinės teisės

⁸³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. gruodžio 23 d. nutartis civilinėje byloje G. Pinigis v. UAB "Leosona", Nr. 3K-3-1621/2002 m., kat. 20.6. [žiūrėta 2008-04-20]. Prieiga per internetą: < www.lat.lt >.

⁸⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. birželio 11 d. nutartis civilinėje byloje A. Salamakinas v. UAB "Rinkos aikštė", Nr. 3K-3-687/2003 m., kat. 20.6. [žiūrėta 2008-04-20]. Prieiga per internetą: < www.lat.lt >.

⁸⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. vasario 9 d. nutartis civilinėje byloje Danijos įmonė "DFS Dan Transport A/S" v. UAB "Rolagama", Nr. 3K-3-98/2001 m., kat. 123, [žiūrėta 2008-04-20]. Prieiga per internetą: < www.lat.lt >.

kolizijos sprendimo išsakymas teisiniams santykiams, turintiems tarptautinį elementą, suteikia aiškumo. Teisės subjektams atskleidžiama kasacinio teismo pozicija ir jie pagrįstai gali tikėtis, kad šios pozicijos Lietuvos Aukščiausiasis Teismas laikysis ir ateityje. Tuo pačiu Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodo ir žemesnės instancijos teismas, kaip elgtis susidūrus su tarptautinės ir nacionalinės teisės kolizija.

Reikėtų aptarti ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2006 m. gegužės 3 d. nutartį, kurioje teismas sprendė ginčą dėl intelektinės teisės gynimo. Nagrinėjamoji byla turėjo tarptautinį elementą, todėl kilo taikytinos teisės klausimas. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas teisės sistemų kolizijos klausimą išsprendė pagal tarptautinėje privatinėje teisėje galiojantį *lex fori* principą - šis teisės sistemų kolizijos klausimas sprendinamas pagal tarptautinės privatinės teisės normas, reglamentuojančias intelektinės nuosavybės teisėms ir jų gynimui taikytiną teisę. CK 1.53 straipsnyje nustatyta, kad intelektinės nuosavybės teisėms ir jų gynimui taikoma valstybės, kurioje prašoma apginti šias teises, teisė. Teisėjų kolegija konstatuoja, kad pagal minėtoje teisės normoje įtvirtintą *lex fori* principą šalių ginčas sprendinamas pagal Lietuvos teisę⁸⁶.

Apibendrinant galima pasakyti, kad teisės kolizijų sprendimas, vadovaujantis teisės principais, suteikia teismui galimybę, kiek įmanoma labiau užtikrinti ginčo šalių interesų pusiausvyrą. Teismui suteikiama galimybė užtikrinti tai, kad nekalti asmenys nenuketėtų dėl teisės aktų prieštaravimų, o kaltieji negalėtų pasinaudoti tokia situacija ir išvengti atsakomybės. Be to, teisės normų kolizijų šalinimas atsižvelgiant į teisės principus užtikrina, kad nebus pažeisti pamatinės teisinės sistemos nuostatos, nes teisės principai būtent šias nuostatas ir įtvirtina.

3.5. Argumentavimo funkcija

Dauguma Konstitucijoje įtvirtintų bendrųjų teisės principų išreiškia moralines vertybes (teisingumas, lygybė, laisvė ir pan.). Pozityviojoje teisėje įtvirtintos moralinės vertybės nepraranda savo moralinio turinio: jos tampa ne tik moralinėmis, bet ir teisinėmis vertybėmis – pozityviosios teisės principais; moralės klausimai tampa ir teisės klausimais. Todėl bendraisiais teisės principais grindžiamas teismo sprendimas yra ne tik teisinis, bet ir moralinis⁸⁷. Teisinis argumentavimas ypatingai reikalingas, kilus teisiniam ginčui. Teisinis ginčas dažniausiai kyla dėl dviejų ar daugiau šalių “nesusikalbėjimo”;

⁸⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. gegužės 3 d. nutartis civilinėje byloje Microsoft korporacija, Symantec Korporacija, BĮ UAB „VTeX“ v. UAB „Vilpostus“, Nr. 3K-3-311/2006, kat. 84; 88 (S). [žiūrėta 2008-04-20]. Prieiga per internetą: < www.lat.lt >.

⁸⁷ MIKELĖNIENĖ Dalia, MIKELĖNAS Valentinas, “Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai”, Vilnius, Justitia. 1999, p. 227.

šioje situacijoje “nesusikalbėjimą” galima įvardinti kaip lingvistinį - tokį, kai šalys skirtingai supranta ir vertina tą patį tekstą (tai gali būti sutarties sąvoka, tam tikras konkretus sutarties ar įstatymo punktas ir panašiai). Kitas “nesusikalbėjimo” variantas yra tada, kai nesusikalbama dėl materialių dalykų – šalys turi skirtingą požiūrį į tą patį dalyką. Jos nesutaria dėl savo pareigų, teisių, dėl tikslų ir panašių dalykų. Būtent šiais atvejais ir gelbėja teisinis argumentavimas, kuris yra teisinių teiginių, teisinių išvadų, teisingumo įrodinėjimas; tai priemonė pasirinkti tam tikrą sprendimą ir pateisinti šį sprendimą; tai menas vieno asmens teisumu įtikinti ir kitus žmones⁸⁸.

Teismai kiekvieno nutarimo konstatuojamoje dalyje pateikia teismo argumentus bei išaiškinimus. Pateikti tinkamus argumentus bei išaiškinimus padeda teisės principų naudojimas. Kaip buvo minėta anksčiau tiek tiesiogiai įtvirtinti principai, tiek išvestiniai principai yra labai abstraktūs ir platūs, įstatymų leidėjas, kurdamas įstatymus, neapibrėžia principų turinio, jis palieka šią funkciją teismų diskrecijai. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse yra įtvirtinta nuostata, kad kiekvienas teismo sprendimas turi būti teisėtas ir pagrįstas. Teismo sprendimas laikomas teisėtu ir pagrįstu tada, kai jis yra tinkamai argumentuotas. Todėl tai įpareigoja teismą argumentuoti savo priimtą sprendimą, pagrindžiant, kodėl būtent toks teismo sprendimas labiausiai atitinka teisingumo, protingumo ir sąžiningumo kriterijus⁸⁹.

Tos pačios valstybės teismų praktikoje galima rasti labai įvairių teismo sprendimų, kurie priklauso nuo daugelio priežasčių. Pirmiausia būtina daryti skirtumą tarp pirmos instancijos teismų sprendimų ir apeliacinės bei kasacinės instancijos teismų sprendimų. Kadangi aukštesnės instancijos teismai ne tik tikrina žemesnių teismų sprendimų teisėtumą ir pagrįstumą, bet ir formuoja vienodą teismų praktiką, tai skiriasi ne tik jų sprendimų motyvų apimtis, bet ir turinys. Pirmosios instancijos teismas turi aptarti tik šalių argumentus ir pateikti savo argumentus dėl bylos faktinių ir teisinių aspektų, o aukštesnės instancijos teismas turi vertinti ir žemesnės instancijos teismo argumentus. Be to, kasacinės instancijos, kurioje kuriami tik teisės, o ne fakto klausimai, teismo sprendimuose aptariami tik argumentai, susiję su teisės taikymu ir aiškinimu, o ne su faktiniais bylos aspektais. Vadinasi negalima, o ir nėra reikalo reikalauti, kad pirmosios instancijos teismas ir kasacinės instancijos teismas savo priimamus sprendimus

⁸⁸ MIKELĖNIENĖ Dalia, MIKELĖNAS Valentinas, “Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai”, Vilnius, Justitia. 1999, p. 73.

⁸⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 11 d. nutartis civilinėje byloje Dėl Actio Pauliana (CK 6.66 straipsnis), Nr. 3K-3-17/2006, kat. 35.6.1; 45.4(S). [žiūrėta 2008-04-20]. Prieiga per internetą: < www.lat.lt >.

argumentuotų tokia pat apimtimi⁹⁰. Tačiau net ir pirmos instancijos teismas turi pagrįsti savo sprendimą. Čia į pagalbą galima ir reikia pasitelkti teisės principus.

Teisinio argumentavimo svarbą pažymi ir Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, kuris savo 2006 m. sausio 16 d. nutarime konstatavo teisinio argumentavimo būtinumą, grindžiant teismo nuosprendžius: Konstituciniai imperatyvai, kad teisingumą vykdo tik teismai, kad teisė negali būti nevieša, taip pat iš Konstitucijos kylantis reikalavimas teisingai išnagrinėti bylą suponuoja ir tai, kad kiekvienas teismo nuosprendis (kitas baigiamasis teismo aktas) turi būti grindžiamas teisiniais argumentais (motyvais). Argumentavimas turi būti racionalus - teismo nuosprendyje (kitame baigiamajame teismo akte) turi būti tiek argumentų, kad jų pakaktų šiam nuosprendžiui (kitam baigiamajam teismo aktui) pagrįsti. Šiame kontekste pažymėtina, kad iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylantis teisinio aiškumo reikalavimas *inter alia* reiškia, kad teismo nuosprendyje (kitame baigiamajame teismo akte) negali būti ir nutylėtų argumentų, nenurodytų aplinkybių, turinčių reikšmės teisingo nuosprendžio (kito baigiamojo teismo akto) priėmimui. Teismo nuosprendžiai (kiti baigiamieji teismo aktai) turi būti aiškūs byloje dalyvaujantiems ir kitiems asmenims. Jeigu šio reikalavimo nepaisoma, tai nėra teisingumo vykdymas, kurį įtvirtina Konstitucija⁹¹. Teismas privalo pagrįsti, tai yra argumentuoti savo sprendimą iš esmės. Jis negali argumentuoti sprendimo tik iš dalies, privalo argumentus nurodyti dėl kiekvieno savo pasisakymo, tai neatsiejama nuo teisinės valstybės principo bei nuo teisingumo principo, juk teisingumą vykdo tik teismai. Minėtame nutarime Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas taip pat pažymi,

⁹⁰ LAUŽIKAS Egidijus, MIKELĖNAS Valentinas, NEKROŠIUS Vytautas, „Civilinio proceso teisė“ II tomas, Vilnius, Justitia, 2003, p.158.

⁹¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 85 straipsnio 3 dalies (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija), 139 straipsnio 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija), Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 306 straipsnio (2004 m. liepos 8 d. redakcija), 308 straipsnio (2006 m. birželio 1 d. redakcija) 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 324 straipsnio 12, 13 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 377 straipsnio (2004 m. liepos 8 d. redakcija) 9 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 448 straipsnio 7 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 454 straipsnio 5, 6 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 460 straipsnio 4, 5 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 268 straipsnio 3 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 285 straipsnio 2, 5 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 286 straipsnio 1 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 288 straipsnio 4 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 289 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 303 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 320 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 325 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 358 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl pareiškėjo - seimo narių grupės prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 119 straipsnio 2 dalies 1 punktą (2002 m. sausio 24 d. Redakcija), 119 straipsnio 5 dalis (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 120 straipsnio (2003 m. sausio 21 d. redakcija) 1 punktą (2002 m. Sausio 24 d. redakcija), Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. Vasario 19 d. Dekretas nr. 2067 "dėl apygardos teismo teisėjo įgaliojimų pratęsimo", Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. birželio 18 d. dekretas nr. 128 "dėl apygardų teismų skyrių pirmininkų skyrimo" ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Vilniaus apygardos teismo teisėjas Konstantas Ramelis skiriamas šio teismo civilinių bylų skyriaus pirmininku, neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai", *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 102-3957, atitaisymas - 2006, Nr.127, atitaisymas - 2006, Nr.137

kad teismo sprendimas yra vientisas teisės taikymo aktas, kuriame nutarimoji dalis yra grindžiama motyvuojamoje dalyje išdėstytais argumentais. Įstatymo leidėjo nustatyti terminai sprendimo priėmimui yra pakankami, kad teismai galėtų iki galo argumentuoti savo sprendimus. Teismų sprendimų argumentų nepakankamumas sudaro grėsmę nepasitikėjimui teismų sistema atsirasti.

2007 m. gegužės 15 d. nutarime Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas taip pat pažymi, kad iš Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalies teismams kyla pareiga teisingai ir objektyviai išnagrinėti bylas, priimti motyvuotus ir pagrįstus sprendimus⁹². Teismas taip pat nurodė, kad konstitucinė vertybė yra ne pats teismo sprendimo priėmimas teisme, bet būtent teismo teisingo sprendimo priėmimas⁹³. Taigi Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas net kelis kartus savo jurisprudencijoje pabrėžia, kad teismų sprendimai visų pirma turi būti teisingi, tačiau ne mažiau svarbu, kad jie būtų ir tinkamai pagrįsti. Teisingų ir tinkamai argumentuotų sprendimų priėmimas teisme yra viena iš prielaidų teigti, kad Lietuva yra teisinė valstybė, kurios siekimas įtvirtintas Lietuvos Respublikos Konstitucijos preambulėje.

Būtinumą tinkamai argumentuoti teismų sprendimus yra pažymėjęs ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas: CPK 215 straipsnio 1 dalis numato, kad teismo sprendimas turi būti teisėtas ir pagrįstas. Spręsdamas bylą, teismas, laikydamasis dispozityvumo ir rungimosi principų, įrodymų rinkimo ir vertinimo taisyklių, privalo išsiaiškinti visas turinčias reikšmę bylai aplinkybes, argumentuoti, kodėl atmeta kuriuos nors įrodymus (CPK 217 straipsnio 1 dalis). Išvadas dėl konkrečių aplinkybių, numatytų byloje taikytinos teisės normos hipotezėje, buvimo ar nebuvimo taip pat ir dėl tam tikrų aplinkybių nereikšmingumo bylai teismas privalo motyvuoti, t.y. nurodyti argumentus, kuriais vadovaudamasis grindžia šias išvadas (CPK 222 straipsnio 4 dalis)⁹⁴.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2002 m. rugsėjo 23 d. nutartyje nurodė, kad teismui nustatant atlyginimo už nuosavybės paėmimą visuomenės poreikiams dydį reikia vadovautis ne tik specialiosiomis civilinio kodekso bei kitų įstatymų nuostatomis, tačiau būtina atsižvelgti į konkrečias bylos faktines aplinkybes, bendruosius sąžiningumo,

⁹² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 15 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 57 straipsnio 3 dalies (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija), Lietuvos Respublikos valstybės ir tarnybos paslapčių įstatymo 10 straipsnio 4 dalies (1999 m. lapkričio 25 d. redakcija), 11 straipsnio (1999 m. lapkričio 25 d. redakcija) 1, 2 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 54-2097.

⁹³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 4, 165 straipsnių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 111-4549.

⁹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. gegužės 21 d. nutartis civilinėje byloje UAB "Vilnamisa" v. AB "Šeškinės Širvinta", Nr. 3K-3-613/2001 m, kat. 21.2.2.1; 21.6; 107.1; 117. [žiūrėta 2008-04-20]. Prieiga per internetą: < www.lat.lt >.

teisingumo, protingumo (CK 1.5 str.) bei civilinių santykių teisinio reglamentavimo principus (CK 1.2 str.), t.y. įvertinti, ar atlyginimo dydis neprieštaruja proporcingumo principui, ar toks atlyginimas nereiškia šalių piktnaudžiavimo savo teisėmis, ir pan.⁹⁵. Toliau šioje nutartyje teismas išdėsto savo poziciją dėl nusavinamo turto vertės ir konstatuoja, kad toks nusavinamo turto kainos nustatymas atitinka proporcingumo, teisingumo ir teisėtų lūkesčių principus⁹⁶. Remdamasis šiuo argumentu kasacinis teismas su tam tikrais pakeitimais paliko galioti pirmosios instancijos teismo sprendimą, nes šis atitiko teisės principų dvasią. Šia nutartimi Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ne tik pats pasirėmė teisės principais, argumentuodamas savo sprendimą, bet ir aiškiai nurodė, kad ir kiti teismai vėlesnėse bylose, kurių faktinės aplinkybės bus panašios, savo sprendimus turi grįsti ir argumentuoti teisės principais.

2000 m. gegužės 15 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyje taip pat pasireiškia teisės principų argumentavimo funkcija. Ginčas kilo dėl prašymo įregistruoti kilnojamojo daikto įkeitimo lakšto pakeitimą, nes kreditorius perleido dalį reikalavimo teisės. Kasacinis teismas pripažino sutartį dėl dalies reikalavimo perleidimo galiojančia, savo argumentus grįsdamas civilinėje teisėje galiojančiu dispozityvumo principu. Kasacinis teismas pasisakė, kad „teisėjų kolegija taip pat nesutinka, kaip su nepagrįstais, su hipotekos teisėjo argumentais, jog įstatymas nenumato reikalavimo teisės dalies perleidimo. Santykiams, kuriuos reguliuoja privatinė teisė, būdingas dispozityvumas. Tai reiškia, kad šių santykių subjektai savo teises ir pareigas gali nustatyti patys tarpusavio susitarimais, jeigu tokie susitarimai nepažeidžia imperatyvių teisės normų. Privatinės teisės reguliuojamoje srityje galioja principas galima viskas, kas neprieštaruja imperatyvioms teisės normoms ir kas nepažeidžia teisės principų. Taigi civilinėje teisėje negali būti vadovaujamosi taisykle galima tik tai, ką įsakmiai leidžia įstatymas. Atvirkščiai, civilinėje teisėje galima viskas, ko nedraudžia įstatymas ir kas neprieštaruja bendriesiems teisės principams bei teisingumui, protingumui ir sąžiningumui. Galiojantis CK nenustato jokio draudimo perleisti tik dalį reikalavimo teisės. Vadinasi, reikalavimo teisės dalį galima perleisti, išskyrus atvejus, kai pati reikalavimo teisės yra nedali.⁹⁷ Taigi

⁹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. rugsėjo 23 d. nutartis civilinėje byloje D. Lisauskienė v. Klaipėdos miesto savivaldybė, Nr. 3K–3–959/2002, kat. 25.4, 25.7. [žiūrėta 2008-04-20]. Prieiga per internetą: < www.lat.lt >.

⁹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. rugsėjo 23 d. nutartis civilinėje byloje D. Lisauskienė v. Klaipėdos miesto savivaldybė Nr. 3K–3–959/2002, kat. 25.4, 25.7. [žiūrėta 2008-04-20]. Prieiga per internetą: < www.lat.lt >.

⁹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. gegužės 15 d. nutartis civilinėje byloje AB „Lietuvos žemės ūkio bankas“ v. AB „Šėtos sūrinė“, Nr. 3K–3–545/2000, kat. 14. [žiūrėta 2008-04-20]. Prieiga per internetą: < www.lat.lt >.

šioje byloje lemiantis argumentas, sprendžiant dėl dalies reikalavimo teisės perleidimo sutarties galiojimo, buvo dispozityvumo principas. Teismas šioje byloje ne tik priėmė teisingą sprendimą, remdamasis dispozityvumo principu, bet ir išsamiai ir argumentuotai savo sprendimą pagrindė. Šis teismo sprendimas ne tik nurodo, kaip konkreti situacija turi būti sprendžiama, bet ir kodėl būtent taip ji turi būti sprendžiama. Tokiu būdu nagrinėjamiems teisiniams santykiams suteikiamas aiškumas, išsakoma aukščiausios grandies teismo pozicija, taigi kiti teisinių santykių subjektai gali pagrįstai tikėtis, kad analogiškoje situacijoje jų ginčas bus išspęstas taip pat. Be to, priimant tinkamai argumentuotus sprendimus, didinamas visuomenės pasitikėjimas teismų sistema bei keliamas teismų autoritetas. Todėl šią bylą reikėtų laikyti tinkamu pavyzdžiu, kaip Lietuvos teismų praktikoje pasireiškia ir turėtų pasireikšti teisės principų argumentavimo funkcija.

Pateikta Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bylų analizė leidžia daryti išvadą, kad teisės principų argumentavimo funkcija turi itin didelę reikšmę ne tik bylos šalims, kurių teisinę padėtį teismo sprendimas paveikia tiesiogiai, bet ir visai visuomenei, kuri tikisi, kad teismai priims tinkamai argumentuotus ir pagrįstus sprendimus. Deja, teisėti visuomenės lūkesčiai ne visuomet patenkinami ir teismai ne visose bylose priima tinkamai argumentuotus sprendimus. Tokių bylų, kuriose Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, argumentuodamas savo sprendimus, naudojo teisės principus, teko surasti nedaug. Keista ir tai, kad pats teismas kai kuriuose savo nutarimuose pažymi teisės principų svarbą bei pasisako už jų naudojimą (2002 m. rugsėjo 17 d. nutartyje), tačiau nei pats savo argumentų jais negrindžia, nei formuodamas bendrųjų teismų praktiką, nerekomenduoja teismams, argumentuojant savo sprendimus, remtis teisės principais. Svarbu paminėti, kad formuodamas savo argumentus, remiantis teisės principais, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas suteiktų savo sprendimams didesnę svorį ir svarbą. Todėl siektina, kad teismai, argumentuodami savo sprendimus, kuo daugiau remtųsi ne tik teisės normomis, bet ir teisės principais.

4. Principų pusiausvyra ir jų konkurencija

Teisės principų konkurencija - tai tokia situacija, kai reglamentuojant arba įgyvendinant teisinius santykius susiduria keli principai. Atsiradus teisės principų konkurencijai arba konfliktui, teisėjas arba įstatymų leidėjas turi surasti pusiausvyrą tarp jų. Negalima iškelti vieno principo, ignoruojant ar pažeidžiant kitą. Esant tokiai kolizinei padėčiai, reikia vadovautis principų subordinacijos, hierarchijos kriterijais, remtis protingumo ir teisingumo, asmenų lygiateisiškumo principais⁹⁸. Kartais šie būdai nepadedą ir visgi tenka aukoti vieną principą dėl kito, tačiau, susiklosčius tokiai situacijai, visgi reikėtų atsižvelgti į šalių padėtį, galbūt yra mažamečių, nepilnamečių vaikų, kurių interesai turėtų būti ginami pirmiausiai, galima būtų pateikti ir daugiau pavyzdžių.

Gilinantį į teisės principų konkurencijos atvejus, reikia atkreipti dėmesį į teisės principų sisteminių pobūdį. Visų teisės šakų principai išplaukia iš Konstitucijoje tiek tiesiogiai, tiek netiesiogiai įtvirtintų principų. Tad, esant teisės principų konkurencijai, negalime vieno principo įgyvendinti, paneigiant kitą teisės principą. Esant teisės principų konkurencijai nė vienas principas nėra paneigiamas ar eliminuojamas iš teisinės sistemos, tiesiog vienas iš konkuruojančių principų yra labiau tinkamas sprendžiant konkretų ginčą. Esant kelių principų konkurencijai, iš kurių vienas yra konstitucinis, situacija yra aiškesnė, nes pirmenybė teikiama konstituciniam principui. Kadangi Konstitucija yra visiems privalomas ir aukščiausias teisinę galią turintis teisės aktas, tad priimdami sprendimus teisėjai turi ja remtis, tai yra atsižvelgti į Konstitucijoje įtvirtintą vertybių sąrašą. Konstitucija kaip bendrąsias žmogiškąsias vertybes įtvirtina žmogaus gyvybę, sveikatą, garbę, orumą, laisvę, lygiateisiškumą, teisingumą ir kt. (Lietuvos Respublikos Konstitucijos 19, 21, 25, 29, 109 ir kiti straipsniai). Būdamos konstitucinės vertybės, jos tampa ne tik moralinėmis, bet ir teisinėmis vertybėmis – teisės principais. Kiekvienas teisės principas įtvirtina tam tikrą idealą, t.y. vertybę, kurios privalu siekti tiek leidžiant įstatymus, tiek taikant teisę.⁹⁹ Tokios pat nuomonės yra ir Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas kuris, 2007 m. spalio 24 d. nutarime konstatavo, kad pagal CPK teismai turi paisyti civilinio proceso teisės principų ir normų, tačiau ši teismo pareiga negali būti interpretuojama kaip leidžianti civilinio proceso ar civilinės teisės principus ir normas iškelti aukščiau už Konstitucijos principus ir normas, civilinio proceso teisės ar civilinės teisės principus ir normas aiškinti taip, kad būtų paneigta, iškreipta ar

⁹⁸ LAUŽIKAS Egidijus, MIKELĖNAS Valentinas, NEKROŠIUS Vytautas, „Civilinio proceso teisė“, Vilnius, Justitia. 2003, p. 136.

⁹⁹ MIKELĖNIENĖ Dalia, MIKELĖNAS Valentinas, „Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai“, Vilnius, Justitia. 1999, p. 23

ignoruojama Konstitucijos nuostatų prasmė (Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas)¹⁰⁰.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimuose ne kartą buvo sprendžiamas teisės principų konkurencijos klausimas. 2002 m. spalio 23 d. nutarime “Dėl Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 8 straipsnio ir 14 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai” teismas nagrinėjo viešosios informacijos rengėjo ir (ar) platintojo savininko ir žurnalisto teisę be jokių išlygų išsaugoti informacijos šaltinio paslaptį, neatskleisti informacijos šaltinio. Šioje byloje atsirado dviejų Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintų principų – asmens privataus gyvenimo neliečiamumo ir asmenų teisės į informaciją – konkurencija. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas nurodė, kad Konstitucijos 22 straipsnio nuostatos, įtvirtinančios privataus gyvenimo neliečiamumą, yra susijusios su kitomis Konstitucijos nuostatomis ir aiškintinos atsižvelgiant į jas, nagrinėjamos bylos kontekste – į Konstitucijos 25 straipsnio nuostatas, įtvirtinančias teisę į informaciją. Tarp Konstitucijos 22 ir 25 straipsniuose įtvirtintų vertybių yra pusiausvyra. Įstatymų leidėjui reguliuojant visuomenės informavimo santykius kyla pareiga paisyti minėtų konstitucinių vertybių pusiausvyros¹⁰¹. Taigi šioje byloje Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas konstatavo, kad net ir esant tam tikrų teisės principų konkurencijai, tarp jų turi būti išlaikyta pusiausvyra, t.y. nei vienas principas negali būti atmetamas ir tam tikra apimtimi turi būti taikomi abu principai.

Principų konkurencijos pavyzdžių galima surasti ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje. Antai 2002 m. rugsėjo 23 d. nutartyje kasacinis teismas sprendė nuosavybės paėmimo visuomenės poreikiams klausimą. Nagrinėjant ginčą buvo remtasi Lietuvos Respublikos Konstitucija ir jos 23 straipsniu, kuris įtvirtina nuostatą, jog nuosavybė yra neliečiama, tačiau išimtiniais atvejais nuosavybės teisė pasibaigia, paimant nuosavybę visuomenės poreikiams. Šioje byloje kasacinis teismas pasisakė už pusiausvyrą tarp nuosavybės neliečiamumo ir visuomenės intereso. Nagrinėjant bylą, buvo atsižvelgta į Europos žmogaus teisių teismo praktiką. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad nustatant teisingo atlyginimo dydį kiekvienu atveju būtina išlaikyti pusiausvyrą tarp visuomenės ir privačių interesų, t.y. atlyginimo dydis

¹⁰⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 4, 165 straipsnių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai” *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 111-4549.

¹⁰¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. spalio 23 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 8 straipsnio ir 1114 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai” *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 104-4675.

nustatomas laikantis proporcingumo reikalavimų¹⁰². Taigi iš esmės buvo atsižvelgta ir į visuomenės, ir į privataus asmens interesus. Šioje situacijoje derinant teisės principus buvo stengtasi pasiekti maksimalų socialinį kompromisą, t.y. kuo mažiau pažeisti privačios nuosavybės savininko teisę, bet tuo pačiu užtikrinti visuomenės interesų įgyvendinimą.

1999 m. rugsėjo 6 d. kasacinis teismas priėmė sprendimą byloje, kurioje taip pat buvo kilusi teisės principų konkurencija. Šioje byloje konkuravo sąžiningumo principas, kuris pasireiškė per sąžiningo daikto įgijėjo teisių gynimą ir nuosavybės neliečiamumo principas. Teismas nurodė, kad teisingumo ir sąžiningumo principai reikalauja, kad šis interesų konfliktas būtų sprendžiamas ieškant interesų pusiausvyros.¹⁰³ Visgi remdamasis teisingumo, sąžiningumo ir protingumo principu Lietuvos Aukščiausiasis Teismas šią konkrečią situaciją išsprendė nuosavybės neliečiamumo principo naudai, nurodydamas, kad pradinio savininko teisės ginamos prioritetiškai tais atvejais, kai pradinio savininko nuosavybės teisė buvo iš esmės pažeista, t.y. kai prioritetinis sąžiningo įgijėjo interesų gynimas prieštarautų teisingumo, sąžiningumo ir protingumo principams <...>¹⁰⁴. Šioje byloje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas kilusį interesų konfliktą išsprendė remdamasis kitais teisės principais, atsižvelgdamas į visus teisės principus ir juose įtvirtintas vertybes. Taigi ši byla tik dar kartą patvirtina, kad teisės principai sudaro vieningą sistemą ir vienoje byloje neretai taikomi keli teisės principai bendrai.

Iš pateiktų pavyzdžių galima daryti išvadą, kad teisės principų konkurencija gana reikšmingai skiriasi nuo teisės normų konkurencijos. Teisės normų konkurencija atsiranda tuomet, kai kelios vienodos teisinės galios teisės aktuose įtvirtintos teisės normos skirtingai reglamentuoja tam tikrus teisinius santykius. Tokia situacija sprendžiama remiantis teisės normų konkurencijos sprendimo taisyklėmis, pvz. turi būti taikoma specialioji norma, o ne bendroji. Teisės normų konkurencijos taisyklių pagrindu iš kelių teisės normų yra parenkama viena, kuri ir bus taikoma sprendžiant konkretų ginčą. Taigi kitų teisės normų galia yra paneigiama ir atmetama. Teisės principų konkurencijos atveju situacija yra kitokia. “Konkurencinėje kovoje pralaimėjęs” principas išlieka teisės sistemos dalimi ir galbūt ateityje galės būti taikomas kitoje byloje. Pasak R. Dworkino,

¹⁰² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. rugsėjo 23 d. nutartis civilinėje byloje D. Lisauskienė v. Klaipėdos miesto savivaldybė Nr. 3K–3–959/2002, kat. 25.4, 25.7. [žiūrėta 2008-04-20]. Prieiga per internetą: < www.lat.lt >.

¹⁰³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. rugsėjo 6 d. nutartis civilinėje byloje P. Roževičienė v. Panevėžio miesto valdyba ir kt. Nr. 3K–3–384/1999, kat. 35. [žiūrėta 2008-04-20]. Prieiga per internetą: < www.lat.lt >.

¹⁰⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. rugsėjo 6 d. nutartis civilinėje byloje P. Roževičienė v. Panevėžio miesto valdyba ir kt. Nr. 3K–3–384/1999, kat. 35. [žiūrėta 2008-04-20]. Prieiga per internetą: < www.lat.lt >.

teisės principai, skirtingai negu teisės normos, nesuteikia vienareikšmio atsakymo, kuris turėtų būti sprendimas ir teisinės pasekmės byloje. Teisės principai nefunkcionuoja teisinio argumentavimo procese “viskas arba nieko” būdu, o tik nurodo kryptį ar motyvą, į kurią būtina atsižvelgti priimant sprendimą, tačiau šis motyvas konkuruoja su kitais motyvais ir kuris nors iš jų gali būti nustelbtas stipresniojo¹⁰⁵.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, kad Lietuvos Respublikos Konstitucija yra vientisas aktas. Konstitucijoje įtvirtintos vertybės sudaro darnią sistemą, tarp jų yra pusiausvyra¹⁰⁶. Nė vienos Konstitucijos nuostatos negalima aiškinti taip, kad būtų iškreiptas arba paneigtas kurios nors kitos konstitucinės nuostatos turinys, nes taip būtų iškreipta viso konstitucinio reguliavimo esmė, pažeista Konstitucijoje įtvirtintų vertybių pusiausvyra¹⁰⁷. Konstitucijos vientisumo principas suponuoja tai, kad Konstitucijos vertybių sandūroje turi būti randami sprendimai, užtikrinantys, kad nė viena iš tokių vertybių nebus paneigta ar nepagrįstai apribota¹⁰⁸.

Vadinasi, reglamentuojant civilinius santykius ir juos įgyvendinant būtina laikytis visų civilinės teisės principų, t. y. ieškoti tokio sprendimo, kuriame būtų maksimaliai atsižvelgta į visų principų reikalavimus. Tokia situacija vadinama teisės principų pusiausvyra. Pažymėtina ir tai, kad skirtingų teisinių vertybių įtvirtinimas skirtinguose teisės principuose nereiškia vidinio prieštaravimo teisės sistemoje. Atsižvelgiant į teisės principams būdingus požymius – jų svorį ir svarbą, teisėjas gali taikyti vienus principus, kitus palikdamas nuošalyje.

¹⁰⁵ DWORKIN Ronald. Rimtas požiūris į teises. Vilnius, Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla. 2004. p. 24.

¹⁰⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. spalio 23 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 8 straipsnio ir 1114 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai” *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 104-4675.

¹⁰⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. balandžio 15 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 230 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos Prezidento 2004 m. kovo 12 d. dekreto Nr. 397 “Dėl siūlymo pradėti apkaltos procesą Lietuvos Respublikos Seimo nariui Artūriui Paulauskui” atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai” *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 56-1948.

¹⁰⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos valstybės politikų, teisėjų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatymo 4 straipsnio 1 ir 2 dalių, 5 straipsnio 1 ir 3 dalių, 7 straipsnio 3 dalies 1 punkto, 4, 5 ir 6 dalių, šio įstatymo priedėlio II skirsnio, Lietuvos Respublikos 2000 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo 6 priedėlio, Lietuvos Respublikos 2000 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo pakeitimo įstatymo 9 straipsnio, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. lapkričio 29 d. nutarimo Nr. 499 “Dėl Valstybinės valdžios, valstybės valdymo ir teisėsaugos organų vadovų bei kitų pareigūnų laikinos bandomosios darbo apmokėjimo tvarkos”, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. birželio 24 d. nutarimo Nr. 666 “Dėl Lietuvos Respublikos teismų teisėjų, prokuratūros sistemos ir Lietuvos Respublikos valstybės saugumo departamento pareigūnų bei kitų darbuotojų darbo apmokėjimo”, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. gruodžio 28 d. nutarimo Nr. 1494 “Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. birželio 30 d. nutarimo Nr. 689 “Dėl teisėtvarkos, teisėsaugos ir kontrolės institucijų vadovaujančių pareigūnų ir valdininkų darbo apmokėjimo” dalinio pakeitimo” atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai”, *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 62-2276.

5. Teisės principų svarba Lietuvos teismų praktikoje

Nagrinėjant teisės principų esmę, joku būdu negalima apsiriboti tik teisės teorijos analize. Būtina analizuoti, kaip teisės principai pasireiškia ir yra suprantami teismų praktikoje, nes teismų praktika yra „gyvoji“ teisė, kuri ir daro didžiausią įtaką valstybės ir jos piliečių kasdieniniam gyvenimui, teismams bei prisideda prie doktrinos formavimo. Teismas, kaip institucija, turinti teisę pateikti oficialų teisės aiškinimą, gali suteikti ir suteikia teisės normoms bei principams tam tikrą „atspalvį“. Kitaip tariant teismai turi šiek tiek laisvės pakreipti vienos ar kitos teisės normos ar teisės principo taikymą tam tikra linkme. Todėl suprasti tikrąją teisės principo esmę ir reikšmę bei pasiekti tyrimo tikslą galima tik išanalizavus teismų praktiką, susijusią su to principo taikymu.

Pasirinkimą analizuoti būtent šių teismų praktiką lėmė minėtų teismų jurisprudencijos reikšmė visai Lietuvos teisinei praktikai. Lietuvos teismų įstatyme minimas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išskirtinumas formuoti vienodą bendrosios kompetencijos teismų praktiką aiškinant ir taikant įstatymus ir kitus teisės aktus¹⁰⁹ bei užtikrinti vienodą teisės aiškinimą ir taikymą visoje valstybėje¹¹⁰. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2006 m. sausio 11 d. nutarime yra nurodęs savo tikslus: vykdyti teisingumą konkrečioje byloje (kasacijos individualus pobūdis) ir užtikrinti harmoningą teisės plėtrą valstybėje (norminę reikšmę turintis kasacijos pobūdis)¹¹¹. Ne ką mažiau svarbi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo sprendimų įtaka ir reikšmė žemesnių pakopų teismams. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 346 straipsnis nurodo, kad vienas iš pagrindų peržiūrėti bylą kasacine tvarka yra, jei teismas skundžiamame sprendime (nutartyje) nukrypo nuo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuluotos teisės taikymo ir aiškinimo praktikos¹¹². Taigi teisėjas priimdamas sprendimą, kuriuo nukrypstama nuo kasacinio teismo pozicijos turėtų tokį sprendimą gerai argumentuoti, nes labai tikėtina, kad kuri nors iš šalių šį sprendimą apskųs.

Tuo tarpu Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas išsiskiria savo reikšmingu indėliu, aiškinant teisės aktų atitikimą Lietuvos Respublikos Konstitucijai bei įtaka kitiems teismams. Tiek bendrosios kompetencijos, tiek specializuotieji teismai privalo laikytis Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimuose išdėstytų išaiškinimų. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2000 m. balandžio 17 d. nutartyje pasisakė, kad

¹⁰⁹ Lietuvos Respublikos Teismų įstatymas, *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 46-851, 2002, Nr. 17-649.

¹¹⁰ Lietuvos Respublikos Teismų įstatymas, *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 46-851, 2002, Nr. 17-649.

¹¹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 11 d. nutartis civilinėje byloje Dėl Actio Pauliana (CK 6.66 straipsnis), Nr. 3K-3-17/2006, kat. 35.6.1; 45.4(S). [žiūrėta 2008-04-20]. Prieiga per internetą: < www.lat.lt >.

¹¹² Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340.

nuosavybės teisės atkūrimo klausimus reguliuojančių teisės aktų taikymą ir aiškinimą privalu grįsti Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktika¹¹³. Šiuo sprendimu kasacinis teismas, nurodė, jog visas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas yra privalomas. Aiškinant teisinį ginčą, teismai turi remtis visu Lietuvos Respublikos Teismo nutarimu, nes jis yra vientisas teisės taikymo aktas. Pats Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarime konstatavo, kad Konstitucijos 109 straipsnį aiškinant iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylančių teisinio aiškumo, tikrumo, teisės viešumo reikalavimų, taip pat reikalavimo užtikrinti žmogaus teises ir laisves kontekste pažymėtina, kad teisingumo vykdymas suponuoja ir tai, kad teismo nuosprendis (kitas baigiamasis teismo aktas) yra vientisas teisės aktas, kuriame nutarimoji dalis yra grindžiama motyvuojamojoje dalyje išdėstytais argumentais¹¹⁴.

Vykdamas teismų sprendimų, kuriuose teismai sprendami ginčus į pagalbą pasitelkia teisės principus, paiešką reikėjo peržiūrėti daug bylų, kol buvo surasta tinkamų šio darbo analizei. Kai kuriose bylose teismai tiesiog pamini teisės principus kaip tokius, pripažįsta jų egzistavimą, tačiau jų nedetalizuoja ir neaiškina jų turinio. Kitose bylose teismai nustato, kad šioje situacijoje reikia remtis vienu ar kitu teisės principu, tačiau tokio savo sprendimo neargumentuoja ir nepaaiškina. Pavyko nustatyti, kad dažniausiai tai lemia dvi priežastys:

¹¹³ Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo 2000 m. balandžio 17 d. nutartis, civilinėje byloje, A. Stomaitė v. B. Litvinavičienė ir kt. Nr. 3K-3-385/2000. [žiūrėta 2008-04-20]. Prieiga per internetą: < www.lai.lt >.

¹¹⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas “ Dėl Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 85 straipsnio 3 dalies (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija), 139 straipsnio 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija), Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 306 straipsnio (2004 m. liepos 8 d. redakcija), 308 straipsnio (2006 m. birželio 1 d. redakcija) 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 324 straipsnio 12, 13 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 377 straipsnio (2004 m. liepos 8 d. redakcija) 9 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 448 straipsnio 7 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 454 straipsnio 5, 6 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 460 straipsnio 4, 5 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 268 straipsnio 3 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 285 straipsnio 2, 5 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 286 straipsnio 1 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 288 straipsnio 4 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 289 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 303 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 320 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 325 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 358 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl pareiškėjo - seimo narių grupės prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 119 straipsnio 2 dalies 1 punktą (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 119 straipsnio 5 dalis (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 120 straipsnio (2003 m. sausio 21 d. redakcija) 1 punktą (2002 m. sausio 24 d. redakcija), Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. Vasario 19 d. Dekretas nr. 2067 "dėl apygardos teismo teisėjo įgaliojimų pratęsimo", Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. birželio 18 d. dekretas nr. 128 "dėl apygardų teismų skyrių pirmininkų skyrimo" ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Vilniaus apygardos teismo teisėjas Konstantas Ramelis skiriamas šio teismo civilinių bylų skyriaus pirmininku, neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai”, *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 102-3957.

1. Teismams nagrinėjant lengvasias bylas dažniausiai užtenka tiesiog akcentuoti principo kaip aksiomos buvimą, kad būtų galima teisingai įvertinti situaciją.

2. Teismams yra įprastas mechaniškas teisės taikymas, nereikalaujantis naudoti teisės aiškinimo metodus, tame tarpe ir bendrųjų teisės principų metodą.

Nagrinėjamų teismų praktiką galima išskirti į dvi skirtingas dalis: Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencija. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas beveik kiekviename savo nutarime įvardina, jog remiasi konkrečią situaciją atitinkančiu teisė principu ir dažniausiai argumentuoja tokį savo pasirinkimą arba nukreipia į savo anksčiau priimtą sprendimą, kuriame buvo analizuojamas toks principas. Taip pat minėtas teismas kūrybiškai aiškina teisės normas, netapdamas mechanišku teisės taikytoju. Kaip minėta, Konstitucinis Teismas yra ypatingas teismas, kuris nepriklauso bendrosios kompetencijos teismų sistemai, todėl jo kompetencija taip pat yra specifinė. Tačiau Konstitucinio Teismo veikla neapsiriboja vien tik norminių aktų konstitucingumo nustatymu. Konstitucinis Teismas taip pat aiškina konstitucinių normų turinį. Pagrindinis šio tikslo įgyvendinimas – tai konstitucinis būdas iširti ir nustatyti, ar tam tikras teisės aktas atitinka Konstitucijos nuostatas. Konstitucinio Teismo nutarimo pasekmės, nurodytos Konstitucijoje ir Konstitucinio Teismo įstatyme, iš esmės yra kvazinorminio pobūdžio. Baigiamieji nutarimai, kuriais paneigiama teisės norma, daro poveikį ne tik teisės normos leidėjui, bet ir kitoms institucijoms, visų pirma – teismų praktikai¹¹⁵.

Tuo tarpu Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo sprendimus retai kada grindžia teisės principais, todėl teko nemažai laiko praleisti ieškant konkrečių bylų, kuriose minėtas teismas rėmėsi teisės principais. Net ir suradus bylų, kuriose buvo minimi teisės principai iškildavo nemažai klausimų: Kodėl teismas šioje situacijoje remiasi teisės principais? Kodėl nėra argumentuojamas toks teismo pasirinkimas taikyti teisės principus? Kodėl teismas nesiremia teisės principais, kurie akivaizdžiai galėtų padėti teisingai išspręsti bylą? Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra atsakingas už vieningos bendrosios kompetencijos teismų praktikos formavimą, taip pat šio teismo teisėjai teikia konsultacijas bei, apibendrinami teismų praktiką, priima nutartis. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra kasacinė instancija, tai reiškia, kad jo priimi sprendimai yra neskundžiami ir galutiniai, todėl būtina, kad teismas pakankamai argumentuotų savo

¹¹⁵ STAČIOKAS Stasys, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir kitų Lietuvos teismų santykis // Konstitucijos principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos konstitucinio tribunolo šeštoji konferencija “Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje” Neringa: 2001, birželio 11 - 12; ŽILYS Juozas, Konstitucinio Teismo aktai teisės šaltinių sistemoje, Jurisprudencija, 2000, t. 17(9); [žiūrėta 2008-04-20], p. 72-78. Prieiga per internetą: < www.lrkt.lt/APranesimai.html >.

priimamus sprendimus, kad visuomenei bei kitiems teismams nekiltų abejonių dėl priimto sprendimo teisingumo ir teisėtumo.

Taip pat svarbus kitas praktinis aspektas: Lietuvos Respublikos Aukščiausiasis Teismas, būdamas kasacine instancija, nesprenžia ir nevertina faktinių bylos aplinkybių, nes tai yra apylinkių ir apygardos teismų prerogatyva. Kasacinis teismas sprenžia tik teisės, bet ne fakto klausimus, nes jo paskirtis – užtikrinti vienodą teisės aiškinimą ir taikymą visoje valstybėje¹¹⁶. Todėl yra būtinas argumentuotas ir aiškus kasacinio teismo teisės klausimų išaiškinimas, kad bylą sugražinus žemesnės pakopos teismui, šis tinkamai pritaikytų teisės normą bei pagrįstų tokį savo pasirinkimą. Tad viskas susiveda į tinkamą teisės aiškinimą, o tinkamas teisės aiškinimas yra toks, kuris paremtas teisės normų įvertinimu vertybių (teisės principų) plotmėje. Tik toks teismo sprendimas, kuris atitinka visus teisės aiškinimui keliamus reikalavimus, gali būti laikomas tinkamu ir teisingu.

Taigi atliekant tyrimą buvo nuspręsta į pagalbą pasitelkti skaičiavimus ir pažiūrėti, kaip teisės principai įtakoja teismų sprendimus, ar teismai daug, ar mažai remiasi teisės principais. Atlikus preliminarius paskaičiavimus, buvo atskleista, kiek nedaug Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bylų yra paremta teisės principais, palyginus su Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo bylomis. Todėl galima daryti išvadą, kad teisės principai dažniau lieka tik vertybiniais kriterijais, kurie “turėtų būti taikomi”, o ne tokie, kurie iš tiesų “yra taikomi”.

5.1. Teisės principų taikymo skirtumai pagal teismų sistemas

Skirtingose teismų sistemose teisės principai taip pat yra taikomi nevienodai. Šie skirtumai priklauso nuo įvairių veiksnių. Visų pirma reikia paminėti, kad šiose dvejose teismų sistemose taikomi skirtingo pobūdžio teisės principai. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintos pamatinės visuomeninės vertybės – abstraktaus pobūdžio teisės principai: “valstybinė kalba – lietuvių kalba” (14 straipsnis); “žmogaus laisvė neliečiama” (20 straipsnio 1 dalis); “nuosavybė neliečiama (23 straipsnis); “įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms ar pareigūnams visi asmenys lygūs (29 straipsnio 1 dalis); “teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai” (109 straipsnio 1 dalis) ir kiti. Teisės principų, kaip teisės sistemos pagrindų apibrėžimas ir abstraktus minėtų Konstitucijos nuostatų formulavimas leidžia tvirtinti, kad Konstitucijos tekste yra įtvirtinti plataus reguliuojamojo poveikio teisės principai, kurių tiesioginis taikymas neišvengiamai

¹¹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003m. kovo 17 d. nutartis civilinėje byloje, M. Didikienė v. A. Didikienė, Nr. 3K-3-352/2003. kat. 120. [žiūrėta 2008-04-20]. Prieiga per internetą: < www.lat.lt >.

suponuoja konkretnę šių elgesio orientyrų turinio ir reguliuojamojo poveikio ribų apibrėžimą.¹¹⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas būtent ir atlieka konstitucinių normų ir principų aiškinimą ir konkretizavimą. Todėl analizuojant Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudenciją buvo pastebėta, kad šis teismas kiekvienoje byloje remiasi teisės principais. Be to, jis ne tik remiasi teisės principais, bet ir aiškina šių principų turinį bei kontekstą konkrečiais atvejais. Nurodoma kodėl vienoje, ar kitoje situacijoje turi būti taikomas konkretus teisės principas.

Pasak V. Sinkevičiaus, konstitucinių principų vaidmuo dar tik pradamas apmąstyti Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. Atskleisti konstitucinio principo turinį ne visada lengva vien dėl to, kad ne visi konstituciniai principai yra įtvirtinti *expressis verbis* Konstitucijos normose – nemažai konstitucinių principų yra išvedami iš konstitucinių normų, iš kitų konstitucinių principų, iš konstitucinio teisinio reguliavimo visumos. Iš konstitucinių principų išsirutulioja ištisas teisinių konstrukcijų tinklas, nes pati konstitucinių principų sistema yra savotiškas “tinklas”, kurio įvairūs elementai tarp savęs susiję sudėtingais determinaciniais ir koordinaciniais ryšiais.¹¹⁸

Taigi teisės principų taikymas yra tapęs sektinu įpročiu Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktikoje. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas pasisako už teisės principų taikymą tiek priimant teisės aktus, tiek juos taikant ir vykdamt teisingumą.¹¹⁹ Be to, ankstesniuose darbo skyriuose atliekant šio teismo nutarimų analizę nustatyta, kad Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas taiko ne tik *expressis verbis* išreikštus teisės principus, bet ir išvestinius teisės principus. Negana to Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas iš įvairių Lietuvos Respublikos Konstitucijos normų yra išvedęs nemažai teisės principų. Šis teismas ne tik pats taiko teisės principus, bei skatina jų taikymą įstatymų leidėjo bei kitų teismų veikloje, bet ir labai prisideda prie teisės principų plėtojimo.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas atliko didelį darbą plėtodamas teisinės valstybės principą. Teismas yra pasisakęs, kad Konstitucijos preambulėje yra

¹¹⁷ JANKAUSKAS Kęstutis “Teisės principų samprata ir jos vertinimas konstitucinėje jurisprudencijoje”, Daktaro disertacija. Vilnius, Lietuvos teisės universitetas. 2005, p. 86.

¹¹⁸ SINKEVIČIUS Vytautas, Konstitucijos interpretavimo principai ir ribos, Jurisprudencija. Nr. 67(59), 2005, p. 8; KŪRIS Egidijus, Lietuvos Respublikos konstituciniai principai//Lietuvos konstitucinė teisė, Vilnius, Lietuvos teisės universitetas. 2001, p. 225.

¹¹⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas pasisakė, kad “Konstitucijos 29 straipsnyje yra įtvirtintas visų asmenų lygybės įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms ar pareigūnams principas. Konstitucinio asmenų lygybės principo turi būti laikomasi ir leidžiant įstatymus, ir juos taikant, ir vykdamt teisingumą”. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. sausio 24 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo 10 straipsnio pirmosios dalies bei 50 straipsnio pirmosios dalies normų ir Lietuvos Respublikos valstybinio turto pirminio privatizavimo įstatymo 2 straipsnio antrosios dalies bei 14 straipsnio šeštosios dalies nuostatų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 9-228.

įtvirtintas atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekis. Pažymėtina, kad konstitucinis teisinės valstybės principas yra universalus principas, kuriuo grindžiama visa Lietuvos teisės sistema ir pati Lietuvos Respublikos Konstitucija¹²⁰. Konstitucinis teisinės valstybės principas (ar jo atskiri aspektai) faktiškai yra vienas svarbiausių orientyrų aiškinant Konstitucijos nuostatas. Iš esmės į bet kurią Konstitucijos normą ar konstitucinį principą ne tik galima, bet ir būtina žvelgti per teisinės valstybės idėjos prizmę. Tik šitaip galima užtikrinti pusiausvyrą tarp pačių įvairiausių konstitucinių normų ir principų, jų darną¹²¹. Todėl dabar teisinės valstybės principas taikomas beveik kiekviename Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarime. Tiesa, reikia paminėti, kad teisinės valstybės principo turinys buvo atskleidžiamas nagrinėjant konkrečias bylas, todėl dažnai buvo atskleidžiami tik tam tikri šio principo elementai, požymiai. Tačiau palaiapsniui šio principo turinys Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje atskleidžiamas vis plačiau. Taigi atsižvelgiant į anksčiau atliktas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų analizes ir aukščiau pateiktus argumentus darytina išvada, kad Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra pajėgus tinkamai taikyti teisės principus ir taiko juos visuose savo nutarimuose.

Kalbat apie teisės principų taikymą Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje reikia pasakyti, kad teisės principai čia taikomi rečiau ir gerokai mažiau pastangų įdedama į teisės principo turinio atskleidimą ir plėtojimą. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo internetinėje svetainėje yra pateikiamas civilinių bylų klasifikatorius (civilinės bylos iki 2005 metų), kuriame nurodoma kokie teisės principai naudojami šio teismo jurisprudencijoje: civilinių teisinių santykių subjektų lygiateisiškumo principas, nuosavybės neliečiamumo principas, sutarties laisvės principas ir kiti. Šiame klasifikatoriuje nurodoma dešimt teisės principų, kurie neva taikomi Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo praktikoje. Deja, pabandžius rasti konkrečias bylas, kuriose taikomi teisės principai, paaiškėja, kad tokių bylų yra tik keletas, o kai kurių principų atveju teismo nutarčių iš viso nėra. Pagal minėtą klasifikatorių, nepateikta nei viena nutartis, kurioje būtų taikyti nuosavybės neliečiamumo, nesikišimo į privačius

¹²⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 23 d. nutarimas "Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. sausio 14 d. nutarimo Nr. 36 „Dėl 1998 metų pavyzdžio banderolių tabako gaminiams ir alkoholiniams gėrimams ženklinti įvedimo" atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos įmonių įstatymo 8 straipsnio 1 daliai ir 12 straipsnio 1 daliai", *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 17-419.

¹²¹ BIRMONTIENĖ Toma, JARAŠIŪNAS Egidijus, KŪRIS Egidijus, MAKSIMAITIS Mindaugas, MESONIS Gediminas, NORMANTAS Augustinas, PUMPUTIS Alvydas, VAITIEKIENĖ Elena, VIDRINSKAITĖ Saulė, ŽILYS Juozas Lietuvos Konstitucinė teisė, Vilnius, Lietuvos teisės universitetas. 2002, p. 253.

santykius, proporcingumo ir neleistinumo piktnaudžiauti teise principai. Taip pat nurodyta tik 10 bylų, kuriose buvo taikyti kiti teisės principai. Tai yra labai mažas skaičius atsižvelgiant į tai, kad vien 2005 metais Lietuvos Aukščiausiajam Teismui buvo pateikta per 1900 kasacinių skundų civilinėse bylose, iš jų išnagrinėti 666 skundai¹²².

Be to, paskaičius ir tas bylas, kuriose minimi teisės principai pastebėta, kad teisės principai ir yra tik paminimi, t.y. nėra detaliam paaiškinama, kodėl ir kaip turi būti taikomas konkretus teisės principas. Taigi šios bylos negali būti laikomos pavyzdžiu kaip teisingai taikyti teisės principus. Tačiau daug laiko praleidus, skaitant įvairias Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis, buvo rasta ir tokių bylų, kurios galėtų būti pavyzdžiu kitiems teismams (šių bylų analizės pateikiamos ankstesnėse darbo dalyse). Vadinasi ne visos nutartys, kuriose taikomi teisės principai yra įtrauktos į aptartą klasifikatorių. Iš vienos pusės tai džiugina, nes faktiškai bylų, kuriose naudojami teisės principai, yra daugiau. Tačiau iš kitos pusės kokybiškos nutarčių paieškos sistemos nebuvimas apsunkina ne tik literatūros magistro darbui paieškas, bet ir kitų piliečių bei institucijų, tame tarpe ir teismų, galimybes susipažinti su kasacinio teismo nuomone vieno ar kito teisės principo taikymo klausimu.

Visgi pastebėta tendencija, kad kuo toliau, tuo teismai labiau stengiasi taikyti teisės principus. 1996 – 2000 m. bylose Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pakankamai retai taikė teisės principus, rečiau jais rėmėsi, sprendžiant teisinius ginčus. Tuo tarpu pastarųjų penkerių metų praktika gerokai pakito: teismas aiškindamas teisės normas, remiasi teisės principais. Galima padaryti kelias išvadas:

- pirma, tokį teismų nenorą taikyti teisės principus būtų galima paaiškinti, tuo jog iki 2001 m. galiojo senasis civilinis kodeksas, kuriame nebuvo tiesiogiai įtvirtinti teisės principai. Dėl šios priežasties teismai nebuvo linkę taikyti tiek konstitucinėje jurisprudencijoje, tiek pačioje Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintų ir galiojusių teisės principų. Situacija pasikeitė, 2001 m. priėmus naująjį Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą, kuriame daugelis teisės principų buvo įtvirtinta tiesiogiai: teisingumo, sąžiningumo ir protingumo principai, subjektų lygiateisiškumo, nuosavybės neliečiamumo, sutarties laisvės, nesikišimo į privačius santykius, teisinio apibrėžtumo, proporcingumo ir teisėtų lūkesčių, neleistinumo piktnaudžiauti teise ir visokeriopos civilinių teisių teisminės gynybos principai. Verta paminėti, kad dalis minėtų principų yra konstituciniai ir tuo metu buvo tiesiogiai įtvirtinti Lietuvos Respublikos Konstitucijoje. Todėl darytina išvada, kad

¹²² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo statistika. [žiūrėta 2008-04-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.lat.lt/default.aspx?item=konsult&lang=1>>.

teismai mieliau taiko tuos teisės principus, kurie *expressis verbis* įtvirtinti teisės aktuose. Be to, galima pastebėti, jog teismai per mažą dėmesį skiria Lietuvos Respublikos Konstitucijai bei jos tiesioginiam taikymui, nors ir pačioje Lietuvos Respublikos Konstitucijoje yra įtvirtinta nuostata, kad ji yra tiesiogiai taikomas aktas.

- antra, pastaruoju metu daugėja bylų, kuriose teismams teisės principai tampa išsigelbėjimu, kuomet teisinis reguliavimas nėra aiškus. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas daugiausia taiko teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principus, lyg ir pamiršdamas, kad civilinėje teisėje ir visoje teisinėje sistemoje egzistuoja ir daug kitų teisės principų. Tendencija, jog daugėja teismo sprendimų, kuriuose teismai taiko teisės principus yra gera, tačiau principų taikymas neturėtų tapti paskutine priemone (išsigelbėjimu) juos taikyti. Tik toks teismo sprendimas, kuris yra pakankamai pagrįstas ir paaiškintas teisės principais gali būti laikomas teisingu ir geru pavyzdžiu.

Išvados

1. Teisės principai daro įtaką Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktikai. Šis teismas, spręsdamas ginčus, tinkamai taiko teisės principus. Tai padeda priimti objektyvius ir argumentuotus nutarimus. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ne tik pats taiko teisės principus, bei skatina jų taikymą įstatymų leidėjo bei kitų teismų veikloje, bet ir labai prisideda prie teisės principų plėtojimo.

2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje teisės principai naudojami pakankamai retai. Bylų, kuriose kasacinis teismas remiasi teisės principais, yra santykinai mažai, dar mažiau yra tokių nutarčių, kuriose išsamiai ir argumentuotai paaiškinta, kodėl tam tikroje situacijoje remiamasi vienu ar kitu konkrečiu teisės principu. Tai rodo nepakankamą Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pasirengimą ir pajėgumą praktiškai taikyti teisės principus.

3. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra labiau linkęs taikyti *expressis verbis*, o ne išvestinius teisės principus. Šio teismo praktikoje yra mažai bylų, kuriose, remiantis teisės principais, priimti išsamiai argumentuoti sprendimai. Teisės principų netaikymas rodo teisėjų stagnaciją (išlikusį teisinį pozityvizmą) bei mechanišką teisės taikymą, todėl reikia imtis priemonių, kad teisėjai teisę aiškintų ir taikytų kūrybiškai, naudodami teisės principus, turėtų kiekvieną normą įvertinti pagal teisingumo, sąžiningumo ir protingumo kriterijus ir tik tada priimti atitinkamus sprendimus.

4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje didžiausiu mastu pasireiškia šios teisės principų funkcijos: aiškinimo (interpretavimo) ir argumentavimo. Kolizijų šalinimo, teisės spragų užpildymo bei teisės reglamentavimo ir teisėkūros funkcijos jurisprudencijoje pasireiškia itin retai.

5. Teismams derėtų taikyti teisės principus, ne jie yra pagrindinės vadovaujančios idėjos, kuriomis grindžiama visa teisinė sistema. Teisės principai padeda teismams atskleisti tikrąjį teisės normos turinį, objektyviai įvertinti konkrečią situaciją ir priimti teisingą bei tinkamai argumentuotą sprendimą.

6. Sprendžiant teisės principų konkurenciją, negali būti paneigiamas nei vienas teisės principas. Tiesiog atsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes, vienas principas konkrečioje situacijoje yra taikomas labiau nei kitas, tai rodo teisės principų sisteminį pobūdį, kad nė vienas iš principų negali būti taikomas taip, kad būtų paneigiami kiti teisės principai. Spręsdami teisės principų konkurenciją, teismai turi ieškoti balanso tarp teisės principų, t.y. taikyti tokį teisės principą, kuris mažiausiai pažeidžia kitus teisės principus.

Literatūra

Teisės norminiai aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija, *Valstybės žinios*, 1992, Nr.33-1014.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas, *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 6-120.
3. Lietuvos Respublikos Teismų įstatymas, *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 46-851, 2002, Nr. 17-649.
4. Lietuvos Respublikos administracinių teismų įsteigimo įstatymas, *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 13-309.
5. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas, *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262.
6. Lietuvos Respublikos civilinio proceso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340.

Specialioji literatūra:

1. BIRMONTIENĖ Toma, JARAŠIŪNAS Egidijus, KŪRIS Egidijus, MAKSIMAITIS Mindaugas, MESONIS Gediminas, NORMANTAS Augustinas, PUMPUTIS Alvydas, VAITIEKIENĖ Elena, VIDRINSKAITĖ Saulė, ŽILYS Juozas, Lietuvos Konstitucinė teisė, Vilnius, Lietuvos teisės universitetas. 2002
2. DWORKIN Ronald. Rimtas požiūris į teises. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2004.
3. JANKAUSKAS Kęstutis, Teisės principų samprata ir jų formulavimo teisės aiškinimo aktuose ypatumai, *Jurisprudencija* Nr. T. 59(51), 2004.
4. JANKAUSKAS Kęstutis, Teisės principų vaidmuo teisiniame procese: socialinių santykių įgyvendinimo ypatumai, *Jurisprudencija* Nr. T. 51(43), 2004.
5. JANKAUSKAS Kęstutis Teisės principų samprata ir jos vertinimas konstitucinėje jurisprudencijoje, Daktaro disertacija. Vilnius, Lietuvos teisės universitetas, 2005.
6. JARAŠIŪNAS Egidijus. Apie konstitucinės justicijos funkcijas// Konstitucija, žmogus, teisinė valstybė (konferencijos medžiaga). Vilnius, Lietuvos Žmogaus teisių centras, 1998.

7. KŪRIS Egidijus, Konstitucijos dvasia, Jurisprudencija Nr. T. 30(22), 2002.
8. KŪRIS Egidijus, Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje // Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo konferencijos medžiaga. Neringa, 2001 m. birželio 11 d. –12 d. – Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2002
9. KVIETKAUSKAS Vytautas. Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius, Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985.
10. LASTAUSKIENĖ Giedrė, Turiningas teisinio teksto aiškinimas – panacėja ar pavojus, Jurisprudencija Nr. 8(86), 2006.
11. LAUŽIKAS Egidijus, MIKELĖNAS Valentinas, NEKROŠIUS Vytautas , Civilinio proceso teisė I tomas, Vilnius, Justitia, 2003m.
12. LAUŽIKAS Egidijus, MIKELĖNAS Valentinas, NEKROŠIUS Vytautas , Civilinio proceso teisė II tomas, Vilnius, Justitia, 2003.
13. MIKELĖNAS Valentinas, VILEITA Alfonsas, TAMINSKAS Algirdas Lietuvos Respublikos Civilinio Kodekso komentaras Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos, Vilnius, Justitia, 2001.
14. MIKELĖNAS Valentinas, Piktnaudžiavimo teise: samprata ir įstatymo taikymo problemos, Vilnius, Justitia, Nr. 1-2, 1996.
15. MIKELĖNAS Valentinas Lietuvos Respublikos Konstitucija bendrosios kompetencijos teismų praktikoje, Vilnius, Justitia. 2002. Nr. 5–6 (41–42).
16. MIKELĖNIENĖ Dalia, MIKELĖNAS Valentinas Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai, Vilnius, Justitia, 1999 .
17. ROZENTALIS M., PLEČKAITIS R., Filosofijos žodynas, Vilnius, Mintis, 1975.
18. SINKEVIČIUS Vytautas, Konstitucijos interpretavimo principai ir ribos, Jurisprudencija. Nr. 67(59), 2005.
19. STAČIOKAS Stasys, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir kitų Lietuvos teismų santykis, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo šeštoji konferencija "Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje", Neringa, 2001 m. birželio 11 - 12 d.
20. ŠIMAŠIUS Remigijus, Teisės aiškinimas ir jo privalomumas, Teisės problemos, 2004, Nr.2
21. Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985.

22. URBAITIS Romualdas Kęstutis, Konstitucinio Teismo nutarimų poveikis bylų nagrinėjimo teismuose praktikai, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo dešimtoji konferencija “Konstitucinių teismų sprendimų vykdymas ir jų poveikis teisei sistemai”, Kaunas, 2006 birželio 7-10 d.

23. VAIŠVILA Alfonsas, Teisės teorija, Vilnius, Justitia. 2000.

24. VITGENŠTEINAS Liudvikas, Rinktiniai raštai (vertė R. Povilionis), Mintis, Vilnius, 1995.

25. ŽILYS Juozas, Konstitucinis Teismas valstybės valdžios organų sistemoje, Jurisprudencija, 2000, t. 17(9).

26. ŽILYS Juozas, Konstitucinio Teismo aktai teisės šaltinių sistemoje, Jurisprudencija, 2000, t. 17(9).

Teismų praktika

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimais:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. lapkričio 18 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 58 straipsnio antrosios dalies 3 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ , *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 91-1789.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo :Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo 8 straipsnio antrosios dalies 4 punkto ir ketvirtosios dalies normos atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 106-2381.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. sausio 24 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo 10 straipsnio pirmosios dalies bei 50 straipsnio pirmosios dalies normų ir Lietuvos Respublikos valstybinio turto pirminio privatizavimo įstatymo 2 straipsnio antrosios dalies bei 14 straipsnio šeštosios dalies nuostatų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 9-228.
4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. lapkričio 20 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos butų privatizavimo įstatymo 5 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai”, *Valstybės žinios* 1996, Nr. 114-2643.
5. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. gegužės 29 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. gruodžio 5 d. nutarimo “Dėl seimo nutarimo :Dėl Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos tarybos narių paskyrimo” pripažinimo netekusiu galios ir Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos tarybos sudarymo” atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai”, *Valstybės žinios* 1997, Nr. 49-1173.
6. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. rugsėjo 24 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso 476 straipsnio trečios dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 85-2382.
7. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 23 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. sausio 14 d. nutarimo Nr. 36 „Dėl 1998 metų pavyzdžio banderolių tabako gaminiams ir alkoholiniams gėrimams ženklinti įvedimo” atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos

- Respublikos įmonių įstatymo 8 straipsnio 1 daliai ir 12 straipsnio 1 daliai”, *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 17-419.
8. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 40 straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir 251 straipsnio pakeitimo įstatymo 1 ir 2 straipsnių, Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 27 straipsnio 5 dalies, 50 straipsnio 3 ir 9 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 105-3318.
 9. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos valstybės politikų, teisėjų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatymo 4 straipsnio 1 ir 2 dalių, 5 straipsnio 1 ir 3 dalių, 7 straipsnio 3 dalies 1 punkto, 4, 5 ir 6 dalių, šio įstatymo priedėlio II skirsnio, Lietuvos Respublikos 2000 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo 6 priedėlio, Lietuvos Respublikos 2000 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo pakeitimo įstatymo 9 straipsnio, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. lapkričio 29 d. nutarimo Nr. 499 “ Dėl Valstybinės valdžios, valstybės valdymo ir teisėsaugos organų vadovų bei kitų pareigūnų laikinos bandomosios darbo apmokėjimo tvarkos”, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. birželio 24 d. nutarimo Nr. 666 “Dėl Lietuvos Respublikos teismų teisėjų, prokuratūros sistemos ir Lietuvos Respublikos valstybės saugumo departamento pareigūnų bei kitų darbuotojų darbo apmokėjimo”, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. gruodžio 28 d. nutarimo Nr. 1494 “Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. birželio 30 d. nutarimo Nr. 689 “Dėl teisėtvarkos, teisėsaugos ir kontrolės institucijų vadovaujančių pareigūnų ir valdininkų darbo apmokėjimo” dalinio pakeitimo” atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai”, *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 62-2276.
 10. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. spalio 23 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 8 straipsnio ir 1114 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai” *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 104-4675.
 11. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. balandžio 15 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 230 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos Prezidento 2004 m. kovo 12 d. dekreto Nr. 397 “Dėl siūlymo pradėti

- apkaltos procesą Lietuvos Respublikos Seimo nariui Artūriui Paulauskui” atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai” *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 56-1948.
12. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas „Dėl kai kurių teisės aktų, kuriais reguliuojami su valstybės tarnyba susiję santykiai atitikties, Lietuvos Konstitucijai ir įstatymams“, *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 181-6708.
 13. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo - Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 7-254.
 14. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo Įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos Teismų Įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai”, *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 36-1292.
 15. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo Įstatymo 1 straipsnio pavadinimo 1 “Konstitucinis Teismas – teisminė institucija” ir šio straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai”, *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 65-2400.
 16. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas “Dėl teisenos byloje pagal pareiškėjo - Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo prašymą ištirti, ar Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalis (2002 m. sausio 24 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 5 straipsnio 2 daliai, 109 straipsnio 2, 3 dalims, 114 straipsnio 1

daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui, ar Lietuvos Respublikos valstybės politikų, teisėjų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatymas (2000 m. rugpjūčio 29 d. redakcija su vėlesniais pakeitimais ir papildymais) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 5 straipsniui, 30 straipsnio 1 daliai, 109 straipsnio 2, 3 dalims, 114 straipsnio 1 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui, taip pat ar Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. gruodžio 28 d. nutarimo Nr. 1494 "Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. birželio 30 d. nutarimo Nr. 689 "Dėl teisėtvarkos, teisėsaugos ir kontrolės institucijų vadovaujančiųjų pareigūnų ir valdininkų darbo apmokėjimo" dalinio pakeitimo" 1 punktas neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 1 straipsniui, 5 straipsnio 1 daliai, 109 straipsnio 2, 3 dalims, 114 straipsnio 1 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui, nutraukimo", *Valstybės žinios* 2006, Nr. 88-3475.

17. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas "Dėl Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 85 straipsnio 3 dalies (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija), 139 straipsnio 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija), Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 306 straipsnio (2004 m. liepos 8 d. redakcija), 308 straipsnio (2006 m. birželio 1 d. redakcija) 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 324 straipsnio 12, 13 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 377 straipsnio (2004 m. liepos 8 d. redakcija) 9 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 448 straipsnio 7 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 454 straipsnio 5, 6 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 460 straipsnio 4, 5 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 268 straipsnio 3 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 285 straipsnio 2, 5 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 286 straipsnio 1 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 288 straipsnio 4 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 289 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 303 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 320 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 325 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 358 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl pareiškėjo - seimo narių grupės prašymo iširti, ar Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 119 straipsnio 2 dalies 1 punktas (2002 m. sausio 24 d. Redakcija), 119 straipsnio 5 dalis (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 120 straipsnio (2003 m. sausio 21 d. redakcija) 1 punktas (2002 m. Sausio 24 d. redakcija), Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. Vasario 19 d.

Dekretas nr. 2067 "dėl apygardos teismo teisėjo įgaliojimų pratęsimo", Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. birželio 18 d. dekretas nr. 128 "dėl apygardų teismų skyrių pirmininkų skyrimo" ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Vilniaus apygardos teismo teisėjas Konstantas Ramelis skiriamas šio teismo civilinių bylų skyriaus pirmininku, neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai", *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 102-3957,

18. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 15 d. nutarimas "Dėl Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 57 straipsnio 3 dalies (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija), Lietuvos Respublikos valstybės ir tarnybos paslapčių įstatymo 10 straipsnio 4 dalies (1999 m. lapkričio 25 d. redakcija), 11 straipsnio (1999 m. lapkričio 25 d. redakcija) 1, 2 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai", *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 54-2097.
19. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 27 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo "dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos" (1993 m. balandžio 6 d. redakcija) ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. gruodžio 19 d. nutarimo nr. 1269 "Dėl Kuršių nerijos nacionalinio parko planavimo schemos (generalinio plano)" (1994 m. gruodžio 19 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 72-2865.
20. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 4, 165 straipsnių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 111-4549.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys:

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato nutarimas Nr. 1, 1998 gegužės 15 d. nutarimas, “Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7, 71 straipsnių ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas”
2. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo 1998 m. spalio 28d. nutartis, civilinėje byloje G. Milčiukienė v. UAB “Antriniai metalai”, Nr. 3K-161/98.
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1998 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje A. Sidabraitė v. Č.Sidabras civilinėje byloje Nr. 3K–183/98.
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. balandžio 14 d. nutartis civilinėje byloje S. Vizgirdienė ir kt. v. Telšių rajono savivaldybė civilinėje byloje Nr. 3K–3–74/1999, kat.35.
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999m. gegužės 19 d. nutartis civilinė byla, L. Juospaitytė v. Kauno apskrities viršininko, Nr. 3K-3-164/1999.
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999m. birželio 2 d. nutartis civilinė byla, A. Sachalinskaja v. V. Bugor, Nr. 3K-3-225/1999.
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. rugsėjo 6 d. nutartis civilinėje byloje P. Roževičienė v. Panevėžio miesto valdyba ir kt. Nr. 3K–3–384/1999, kat. 35
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000m. kovo 29 d. nutartis civilinė byla, Vilniaus miesto valdyba v. UAB “Sangreta” ir kt., Nr. 3K-3-383/2000.
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų Skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. balandžio 17 d. nutartis civilinėje byloje Antanina Stomaitė v. Bronė Litvinavičienė ir kt., Civ. byla Nr. 3K–3–385/2000, kat. 36.
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. gegužės 15 d. nutartis civilinėje byloje AB „Lietuvos žemės ūkio bankas“ v. AB „Šėtos sūrinė“ civilinėje byloje Nr. 3K–3–545/2000, kat. 14.

11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. vasario 9 d. nutartis civilinėje byloje Danijos įmonė "DFS Dan Transport A/S" v. UAB "Rolagama", Nr. 3K-3-98/2001 m., kat. 123,
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. gegužės 21 d. nutartis civilinėje byloje UAB "Vilnamisa" v. AB "Šeškinės Širvinta", Nr. 3K-3-613/2001 m, kat. 21.2.2.1; 21.6; 107.1; 117.
13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002m. gegužės 2 d. nutartis civilinė byla, J.Šukys v. E. Lemantauskas, Nr. 3K-3-519/2001.
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus išplėstinė teisėjų kolegijos 2002m. rugsėjo 17 d. nutartis civilinė byla, V. Norkus v. UAB gamybinė-komercinė firma "Fonas", Nr. 3K-3-801/2002.
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. rugsėjo 23 d. nutartis civilinėje byloje D. Lissauskienė v. Klaipėdos miesto savivaldybė civilinėje byloje Nr. 3K-3-959/2002, kat. 25.4, 25.7.
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. rugsėjo 23 d. nutartis civilinė byla, Vilniaus apskrities viršininko administracija v. A. Labanauskas, Nr. 3K-3-1066/2002.
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. gruodžio 23 d. nutartis civilinėje byloje G. Pinigis v. UAB "Leosona", Nr. 3K-3-1621/2002 m., kat. 20.6
18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003m. kovo 17 d. nutartis civilinė byla, M. Didikienė v. A. Didikienė, Nr. 3K-3-352/2003.
19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. birželio 11 d. nutartis civilinėje byloje A. Salamakinas v. UAB "Rinkos aikštė", Nr. 3K-3-687/2003 m., kat. 20.6
20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus išplėstinė teisėjų kolegijos 2003 m. birželio 18 d. nutartis civilinėje byloje, L. Drevinskienė v. I. R. Drevinskienė, Nr. 3K-3-689/2003. kat. 38.2; 84; 87.1
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 11 d. nutartis civilinėje byloje Dėl Actio Pauliana (CK 6.66 straipsnis), Nr. 3K-3-17/2006, kat. 35.6.1; 45.4(S).
22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. gegužės 3 d. nutartis civilinėje byloje Microsoft korporacija, Symantec

Korporacija, BĮ UAB „VTeX“ v. UAB „Vilpostus“, Nr. 3K-3-311/2006, kat. 84; 88 (S).

Elektroniniai dokumentai:

1. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. [interaktyvus]. [žiūrėta 2008 m. balandžio 12 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.lat.lt>>.
2. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas *Statistika* [interaktyvus]. [žiūrėta 2008 m. balandžio 12 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.lat.lt>>.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas [interaktyvus]. [žiūrėta 2008 m. balandžio 12 d.] Prieiga per internetą: <www.lrkt.lt/APranesimai.html>.

Santrauka

Teisės principai – tai pagrindinės, vadovaujančios idėjos, kurios išreiškia visos teisinės sistemos esmę ir prasmę. Laikantis teisės principų turi būti ne tik sprendžiamos bylos teismuose, bet ir kuriami teisės aktai, teisės normos turi būti aiškinamos taip, kad atitiktų principų dvasią, pasitelkus teisės principus gali būti šalinamos teisės normų kolizijos ar teisės spragos, sprendžiami teisės normų konkurencijos klausimai. Šiame darbe nagrinėjama, kaip konkrečios teisės principų funkcijos pasireiškia teismų praktikoje bei, kaip atskiri principai sąveikauja tarpusavyje, todėl magistro darbo temos analizė yra aktuali ne tik teisės doktrinai, bet ir praktikai. Atsižvelgiant į šio darbo temą, darbe daugiausia nagrinėjama teismų praktika, tačiau nepamirštama ir specialioji literatūra. Darbe į teisės principų pasireiškimą teismų praktikoje pažvelgiama kitu kampu, tai yra per teisės principų funkcijų prizmę. Magistro darbu norima išsiaiškinti, ar teisės principai daro įtaką Lietuvos teismų praktikai, o jei taip, tai kokią. Darbo dėstomoji dalis suskirstyta į penkias pagrindines struktūrines dalis. Pirmojoje dalyje trumpai pristatoma Lietuvos teismų sistema. Antroji – skirta nagrinėti teisės principų sampratą ir klasifikaciją. Trečiojoje dalyje nagrinėjamas teisės principų funkcijų pasireiškimas teismų praktikoje. Sekančioji darbo dalis skirta teisės principų konkurencijos ir interesų pusiausvyros bei jų praktinių aspektų nagrinėjimui. Penktojoje darbo dalyje analizuojama teisės principų svarba teismų praktikai bei aptariami teisės principų taikymo skirtumai teismų sistemose. Darbas baigiamas pateikiant padarytų išvadų sąrašą. Atlikus tyrimą nustatyta, kad teisės principai didesnę įtaką daro ir dažniau pasireiškia Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktikoje, o ne Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje.

Summary

Application of the Principles of Law in Lithuanian Court Practice

Principles of law are main guiding ideas that represent the whole essence and meaning of the legal system. Court cases must be tried according to the principles of law, but also legal acts should be passed, collisions of legal norms can be settled and gaps of legislation can be filled according to the principles of law. Legal norms should also be explained in the way that they would correspond to the spirit of the principles of law. The occurrence of particular functions of the principles of law in the jurisprudence and the interaction of separate principles of law is analyzed in this master's paper, therefore this analysis is relevant not only the jurisprudence, but to the legal doctrine as well. In consideration of the theme of this master thesis, jurisprudence is analyzed mostly, but special literature is not forgotten too. The master's paper provides a new view to the occurrence of the principles of law in the jurisprudence; the subject is approached through the prism of the functions of the principles of law. The purpose of this master's paper is to find out if the principles of law influence jurisprudence, and if so to what extent. The paper is divided in to five major parts. Judiciary system of Lithuania is shortly presented in the first part. The second part is dedicated to the analysis of the conception and classification of the principles of law. The occurrence of the functions of the principles of law in jurisprudence is discussed in the third part of the paper. The next part of the paper is dedicated to the analysis of competition of the principles of law, the balance of interests and the practical aspects of the both. The importance of the legal principles to the judiciary and the differences of the application of the principles of law in different judiciary systems are discussed in the fifth part of the paper. The master's paper is finished by presenting the list of conclusions.